

ОБОБЩАВАЩ ДОКЛАД

на Фондация за хуманитарни
и социални изследвания – София

РУСКАТА ПРОПАГАНДА В БЪЛГАРИЯ **ОНЛАЙН** ПРЕЗ **2023**

В този доклад представяме активността, наративите и говорителите на руската пропаганда, разпространявана през 2023 г. в българските медии онлайн, както и във Фейсбук – по същество тук обобщаваме данните от тримесечните Бюлетени на ФХСИ (бр. 1-4/2023).

Представяме и изцяло нови данни: основни акценти от представително национално проучване върху основни ценности и геополитически ориентации на българските граждани, атакувани от пропагандните послания.

Изследователски екип:

Димитър Вацов (ФХСИ)

Валентин Вълканов (ФХСИ)

Боряна Димитрова (Алфа Рисърч)

Вероника Димитрова (ФХСИ)

Любомир Дончев (ФХСИ)

Милена Якимова (ФХСИ)

СЪДЪРЖАНИЕ:

Въведение	1
1. Обща пропагандна активност с и без Машината от сайтове-гъби.....	4
<i>Димитър Вацов</i>	
2. Машината от сайтове-гъби през 2023 г.....	7
<i>Димитър Вацов</i>	
А. Структуриране на съдържанието в Машината през 2023 г.....	7
Б. Трансформацията на Машината	8
В. Гласове от Машината: Пеевски громи Русия.....	13
3. Наративите на руската пропаганда в България и техните измествания през 2023 г.	17
<i>Милена Якимова и Вероника Димитрова</i>	
4. Говорителите на руската пропаганда през 2023 г.....	30
<i>Валентин Вълканов</i>	
А. Говорител: РУМЕН РАДЕВ	31
Б. Говорител: КОРНЕЛИЯ НИНОВА	32
В. Говорител: КОСТАДИН КОСТАДИНОВ	33
Г. Говорител: ПЕТЪР ВОЛГИН	35
Д. Говорител: МАРТИН КАРБОВСКИ.....	36
Заключение.....	38
5. Руската пропаганда във Фейсбук през 2023 г.....	39
Януари, февруари, март 2023 г.	40
Април, май, юни 2023 г.....	41
Юли, август, септември 2023 г.	42
Октомври, ноември, декември 2023 г.	43
6. Социална уязвимост и пропаганда: акценти от проучване на общественото мнение	45
<i>Боряна Димитрова и Милена Якимова</i>	
6.1. Характеристики и методология на проучването	45
6.2. Резултати и изводи.....	46
А. Общи изводи	46
Б. Едната страна на монетата: значителна ерозия в образа на Вл. Путин и на Русия; ръст на подкрепата за членството на България в НАТО.	50
В. Другата страна на монетата: възприемчивост към медийните стереотипи за войната в Украйна	53
Г. Устойчивост на демократичните ценности: нагласи към различни форми на управление	54
Д. Динамика на отношението към ключови сържави и междудържажни формирания	57

Въведение

В този доклад представяме обобщение на активността, наративите и говорителите на руската пропаганда, разпространявана през 2023 г. в българските медии онлайн и в най-използваната социална мрежа у нас – Фейсбук. Представяме и основни акценти от представително национално проучване върху основни ценностни и геополитически ориентации на българските граждани, атакувани от пропагандните послания.

Припомняме: Пропагандната вълна в България се надига десетина дни преди нахлуването на Русия в Украйна през февруари 2022 г., а през 2023 г. тя се усилва допълнително. Дисеминацията на руските наративи за последната година и половина се увеличава и това се дължи, първо, на нови технологични решения¹. Формирана е Мрежа от сайтове-гъби около Агенция Блиц – наричаме я Машината. Машината – това са над 370 анонимни псевдо-новинарски сайта с идентичен дизайн и съдържание, които през 2023 г. всеки ден разпространяват до 9 експлицитно пропагандни проруски статии. Тези сайтове тиражират стотици пъти всяка еднична статия и допълнително водят до проникването на посланията в социалните мрежи.

Второ, след началото на пълномасштабната война е променен профилът на дисеминация на руската пропаганда – основните нейни канали стават официалните говорители на Руската федерация. Това са Путин, Лавров, Песков, Захарова, Митрофанова и др., които буквално повтарят опорните точки чрез принадлежащия към тях речник. Като ефект се засилва рязко разпространението им, защото всички медии, български и световни, дори обективните, са длъжни да ги цитират. В България, наред с преводите от руски, наративите на Кремъл се тиражират и от редица родни говорители, сред които и водещи политици. Българските проруски говорители на официални позиции използват само някои от елементите на руския пропаганден пакет и най-често се опитват да ги адаптират към локални събития и теми, без да афишират произхода и пропагандния им наклон.

В настоящия доклад са обобщени пропагандната активност през 2023 г., промените в наративите, дейността на Машината от сайтове-гъби, основните послания на избрани местни проруски говорители (Радев, Нинова, Костадинов, Карбовски, Волгин), както и пропагандните публикации във Фейсбук с най-много интеракции.

Една основна новина е, че интензитетът на разпространение на руската пропаганда през традиционните онлайн канали намалява над два пъти през годината. Спадът е силно осезаем в края на годината. Ако през първото тримесечие на 2023 г. идентифицираме 150 040 статии с ключовите думи, то през последното тримесечие имаме само 69 910 статии – т.е. **80 130 публикации, разпространяващи речника на руската пропаганда, по-малко за тримесечие са били направени в края на годината в сравнение с началото**. Намаляването се дължи преди всичко на оттеглянето на Машината от пропагандна активност.

1 ДОКЛАД: Руската пропаганда в българските медии онлайн (1.01 – 31.12.2022); Вж. <https://hssfoundation.org/4191/> [Accessed: 6.11.23].

Дейността на Машината се заема от други канали на дисеминация, които тепърва ще се развиват. В края на годината забелязваме няколко нови разпространители – kritichno.bg, mediamall.info, safenews.bg и efir.info.

В наративите настъпват някои съществени промени. Още в началото на 2023 г. проличава подсилването на имперската линия, но тя се затвърждава в края на годината с кандига-тирането на Путин за президент и проличава в речите на му. Макар Путин да говори за „гържава цивилизация“, неговите интерпретатори бързат да пояснят, че тъкмо за империя става въпрос. Бунтът на Пригожин е основна тема за края на второто тримесечие, покрай която за кратко започва разпадането на тъждеството Путин=Кремъл=Русия, но то се стабилизира отново тъкмо около имперската тема и обявяването на кандигатурата на Путин за президент.

Различни протести и граждански надигания в близката на Кремъл чужбина са обявявани за Майдани, украинизация, чужда намеса. Тези наративи служат хем за делегитимация на граждански движения, хем за сплашване. Същата интерпретативна рамка още веднъж е употребена и по отношение на България: за демонтажа на Паметника на съветската армия (ПСА). Поддръжниците на демонтажа са обвинявани във фашизъм и в заличаване на българската история, а демонтажът се използва и за директно сплашване – ще дойде ред за денацификация и на България.

В двоен ключ се разбира широко използваното от Кремъл понятие за суверенитет. Според пропагандата истинският суверенитет е за империята, поддръжан от поданиците с безпрекословна лоялност към „царя“, както и от малките гържави-сателити, които също дължат единствено подчинение на империята. Ако малките гържави се опитат да се гържат суверенно – например, да се откачат от Русия, – те стават „несуверенни“: техните действия са „под диктовка на Запада“. Граждански суверенитет пък изобщо няма: всеки спонтанен протест е „цветна революция, дирижирана от Запада“.

През годината наративите на руската пропаганда и тези на китайската се сближават – по повод на интерпретацията на „световното господство“ на САЩ и опита за противопоставяне на него с термините многополярност или мултилатерализъм. През тези понятия се прави опит да се грои западният колониализъм, с което да се приласкават леви социални и политически субекти да обвържат лявото с проруското, както и да привлекат периферните гържави към обединенията, доминирани от РФ.

По отношение на войната в Украйна пропагандата обругава контранастъплението, възхвалява военната мощ на Русия, насажда мнението за оттегляне на подкрепата към Киев и пуска редица фалшиви новини като това, че Киев извършва „геноцид срещу украинския народ“. Санкциите от своя страна в множество публикации са обявени за неефективни, като и като вредящи на Европейския съюз.

Пропагандата използва и редица фалшиви новини, като например – пускане на съобщения за изпращане на българи на фронта; конспирацията за биолоборатории в Украйна в припомнена няколко пъти през годината; около приемането на България в Шенген започва да циркулира съобщението за приемане на мигранти в България и т.н.

Интегрална част от механизмите за дисеминация на руската пропаганда са нейните говорители. Докладът разглежда някои от ярките изказвания на високопоставени политически фигури, както и публикации и позиции на популярни журналисти, които отчетливо повтарят опорките на Кремъл. Те ги съчетават и с остри тези по вътрешнополитически и обществени теми, като по този начин се създава ярък популистки и националистически фронт, обслужващ интересите на Руската федерация. На прицел е общественото мнение в

България, като проруската и антидемократична реторика има директна политическа функция – тя работи срещу управляващото през втората половина на годината евроатлантически мнозинство и най-вече срещу неговата реформаторска част (ПП-ДБ). Не по-малко важен обаче остава ефектът на разделение и радикализация на различни обществени групи в страната, които получават удобно обяснение на комплексните вътрешни и световни обществени процеси. Говорителите разчитат предимно на емоционалния ефект на думите си, злоупотребявайки с латентни социални страхове, с консерватизма и хроничното неговерие в българското общество. За тях руската пропаганда се явява и удобен инструмент, който им подава готови реторически фрази и наративи в лесносмилаемата опаковка на конспиративната логика.

През 2023 г. социалната мрежа Фейсбук продължава да е най-влиятелна по отношение на прокарване и разпространяване на про-руските наративи. Въпреки поетите ангажименти от страна на Meta спрямо ЕС, мрежата продължава да се използва като един от основните начини за влияние върху общественото мнение у нас. Паралелно с темите, които вълнуват обществото през 2023 г., се правят и редица опити за изместване на публичното внимание към по-незначими събития, които да усилят недоволството към демократичния процес, ЕС и НАТО. Най-често срещаните инструменти за това са фалшивите новини и дезинформацията. Наблюдава се цялостен спад в популярността на откритата пропаганда в полза на Руската федерация, – замества я все по-често перспективата на патриотизма, облечена обаче в същите и подобни фрази. Провокирането на носталгия към режима преди 1989 година; непрекъснатото напомняне, че България е освободена от Русия и Второто „освобождение“ са само част от наративите, които отключват възможността българския патриотизъм да бъде представян през идеята за вечна и неразривна гружба с Русия. Последниците от тези активни действия все по-често проличават на националните празници на България, където се велят знамена на Руската федерация.

1. Обща пропагандна активност с и без Машината от сайтове-гъби

Димитър Вацов

В тази част от доклада предлагаме количествени данни за руската и проруската пропаганда през 2023 г. в над 8 000 сайта и блога на български език (без социалните медии), архивирани от системата за медиен мониторинг SENSIKA2.

Веднага трябва да кажем, че наблюдаваме плавно, трайно и значимо намаляване на статиите, съдържащи ключовите думи на изследването, в края на годината. Първата разлика в броя на публикациите онлайн е между първото и второто тримесечие, дължаща се на спад както при Машината от сайтове-гъби, така и при други сайтове. В сравнение с първото през последното тримесечие за годината Машината свива дейността си над два пъти – от 126 226 на 53 760.

Таблица 1. Пропагандна дисеминация през 2023 г. по тримесечия (сайтове и блогове на български език)

Период	Общо публикации	Машина от сайтове-гъби	Други сайтове
1-во тримесечие (януари-март 2023)	150 040	126 225	23 815
2-ро тримесечие (април-юни 2023)	105 741	88 907	16 843
3-то тримесечие (юли-септември 2023)	93 792	77 493	16 299
4-то тримесечие (октомври-декември 2023)	69 910	53 760	16 150

Нека припомним – Машината – това са над 370 анонимни роботизирани сайта с идентично съдържание и дизайн, които гравитират около информационна агенция БЛИЦ. Малък прототип на Машината (мрежа от 8 сателитни сайта на БЛИЦ) е идентифициран още към нача-

2 <https://sensika.com/> [Accessed: 28.10.2023]

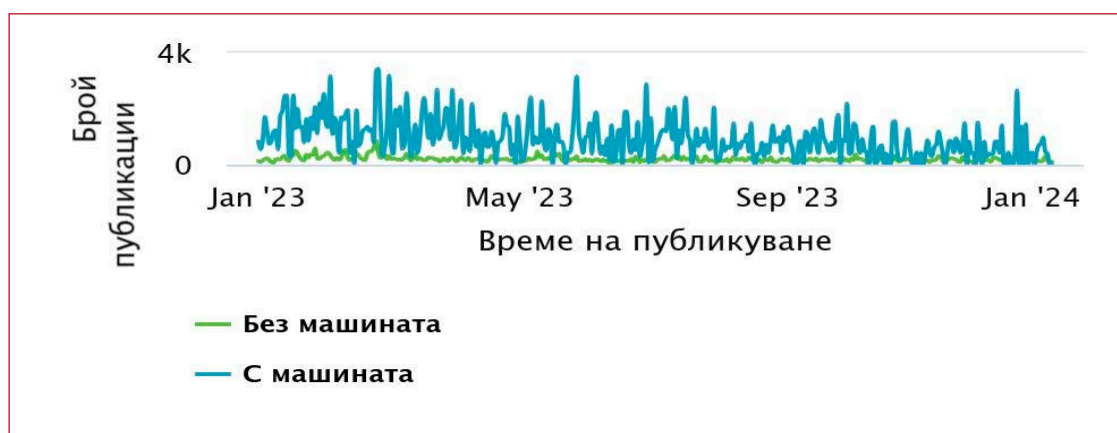
лото на 2022 г.³, а той е развит като голяма Машина през ноември 2022 г. Оттогава до днес сайтовете-гъби са най-мощният инструмент за медийна дисеминация онлайн в България, в частност – и на пропагандни материали⁴.

Въпреки че Машината от сайтове-гъби в количествено отношение – като брой препечатки – доминира над другите пропагандни източници, все пак значението ѝ не бива да се надценява. Ако нейните ботове разпръскват пропагандни наративи, тъй да се каже, без връзка с реалността, то живите хора в медиите – говорителите и редакторите-пропагандисти – са тези, които са призвани да адаптират готовите и клиширани наративи към променливата реалност, която често им се изплъзва.

Спаг в разпространението на статии с ключовите думи обаче има и при източниците, които не са обвързани с БЛИЦ и Машината. Само че там той е по-плавен.

Ето и графика за цялата 2023 г.:

Графика 1. Времево разпределение (по дни) на пропагандната активност през 2023 г. (01.01-31.12.2023). В синьо е общата пропагандна активност, в зелено – без Машината от сайтове-гъби.

Още по-ясно се вижда този процес на намаляване на пропагандната активност на Машината от сайтове-гъби спрямо първоначално най-големия ѝ пик от края на 2022 г., когато за последното тримесечие са публикувани общо 80 105 статии (натрупването е в последните 40 дни на 2022 г. – след 20-и ноември, – когато реално Машината е масово задействана⁵).

3 "Доклад на ФХСИ "Руската пропаганда в българските медии онлайн. Преди и по време на Войната срещу Украйна (01.01 – 31.05.2022 г.). Втора част", с. 11-12. Достъпно на: <https://hssfoundation.org/wp-content/uploads/2022/06/Доклад-Руската-пропаганда-Втора-част.pdf> [Accessed: 29.01.2024].

4 За периода ноември-декември 2022 г. идентифицирахме 370 сайта-гъби (Виж „ПРИЛОЖЕНИЕ 1: СПИСЪК НА ВСИЧКИ БОТОВЕ ОТ МАШИНАТА ОТ САЙТОВЕ-ГЪБИ" към Доклад „Руската пропаганда в българските медии онлайн (01.01- 31.12.2022 г.)“: Достъпен на: <https://hssfoundation.org/wp-content/uploads/2023/04/Doklad-propaganda-2.pdf> [Accessed: 05.04.2024]). Сайтовете-гъби имат непостоянен живот - лесно „никнат“ и загиват – затова ги наричаме „гъби“. Много от първите 370 сайта сега са със замразена активност, докато други нови са се появили. През последното тримесечие на 2023 г. – без да сме правили ново прецизно изброяване на сайтовете един по един – констатираме, че някои публикации са завъртяни над 700 пъти, т.е. капацитетът на Машината като цяло е нарастнал почти двойно.

5 Много от сайтовете-гъби са създадени преди това, но не са били активни; гържани са в готовност – Виж анализа на същите сайтове на DFRLab: <https://dfrlab.org/2024/03/26/suspicious-facebook-assets-bulgarian-mushroom-websites/> [Accessed: 11.04.2024 г.]. SENSİKA хваща тяхното активиране в дните след 20-и ноември 2022 г.

Графика 2. Времево разпределение (по дни) на пропагандната активност през 2022 и 2023 г. (01.01.2022-31.12.2023). В синьо е общата пропагандна активност, в зелено – без машината от сайтове-гъби.

На графиката се вижда, че наблюдаваме също така общ спад на разпространението на руска пропаганда в български медии онлайн (без социалните мрежи) през 2024 г.

Машината вече не е това, което беше.

2. Машината от сайтове-гъби през 2023 г.

Димитър Вацов

А. Структуриране на съдържанието в Машината през 2023 г.

Съдържанието в Машината до последното тримесечие на 2023 г., когато настъпва обрат в политическата линия, която поддържа, може да бъде разделено на четири рубрики (на мястото на многоточието стои конкретно заглавие):

- 1) ВИДЕО от Войната: ...
- 2) СУТРЕШНА СВОДКА: ...
- 3) ... ВИДЕО
- 4) ISW/NYT/CNN/Daily Mail/The American Conservative (или група западна институция/медия): ...

Появяват се и статии, които не са рубрикирани в заглавието, но по същество са Информации от фронта. Те биват препечатки както от БЛИЦ, така и от други медии.

Рубриката **ВИДЕО от войната е нещо като щурмова авиация на руската пропаганда – тя трябва да поразии умовете на аудиторията с директни попадения!** Рецептата е: ударно заглавие, кратък текст, видео. Задачата: да се създаде непосредственото впечатление, че руснаците на място – всеки път, отново и отново – печелят всяка битка. Най-масирано такива послания се тиражират в края на 2022 г. и началото на 2023 г., когато руснаците реално губят, а украинската армия си връща Харковска област и Херсон. Но за импрешън мениджмънта реалността е без значение.

Ето един пример:

6 Виж https://blitz.bg/svyat/video-ot-voynata-krilata-pekhota-na-smelite-pleni-ukrainska-brigada_news961019.html и <https://novinarbg.dnes24.eu/948548/> [Accessed: 29.07.23].

Другите три рубрики - 2. СУТРЕШНА СВОДКА: ...; 3. ... ВИДЕО; 4. ISW/NYT/CNN:... – по същество предлагат еднотипни публикации. Те **осъществяват „гълбоката оран“ на пропагандата: те трябва да посеят семената на руската гледна точка** както у хора, които искат да запазят „неутралитет“ (да се дистанцират от проблемите на войната), така и у такива, които са продемократично и прозападно ориентирани.

Разликата между тези рубрики е преди всичко в заглавието, което създава различен профил на очакванията на читателя: СУТРЕШНА СВОДКА създава впечатление за непосредствено отразяване на събитията от фронта във времето: ВЕДНАГА (сутринта) след най-интензивните боеве (през нощта); ВИДЕО, разбира се, създава впечатление за непосредственост чрез имплицитно обещание за „документално“ изображение; а третата рубрика, която поставя в началото на заглавието западна медия като източник на публикацията, с това сякаш обещава да представи с предимство западната или направо американската гледна точка.

Всъщност публикациите, както казахме, са еднотипни и са тип „сводка“ от фронта: те, за разлика от ВИДЕО от войната, са по-гълги и по-сложни текстове, най-често компилации от различни източници. Всъщност само в последната рубрика (ISW/NYT/CNN:...) някои от публикациите не са сводки от фронта, а са тип „коментар“.

Основна задача на статиите в тези рубрики е да покажат западната и руската гледна точка към събитията на фронта като равноправни и дори като наслаждаващи се една върху друга без никакво противоречие помежду им: сякаш „фактите“ от фронта са самоговорещи и няма значение кой казва, че нещо е факт. Така изглежда, че ISW (Institute for Study of War) и руските военни кореспонденти, „Ню Йорк Таймс“ и „РИА Новости“, Столтенберг и Конашенков, които биват цитирани (обикновено без уточнение откъде точно), изглеждат като еднакво достоверни и надеждни източници. Тази „равнопоставеност“ на руската и западната гледна точка – при рубриците СУТРЕШНА СВОДКА и ВИДЕО – обикновено е анонсирана „фактологично“ в конкретните заглавия.

Същото обаче се случва често и в текста на публикациите, в които в заглавието западна медия или институция е изведена като основен източник. Така в статията „ISW: Украйна с успешни контраатаки край Бахмут“⁷ около половината текст реферира към ISW, докато другата половина се позовава на „руското Министерство на отбраната“ и на „руски блогъри“ и „източници“.

Б. Трансформацията на Машината

А сега нека да проследим промените, които настъпват в публикуваното съдържание от Машината от сайтове-гъби.

► Първо, следва да споменем, че Машината от сайтове-гъби е обвързана с платформата **Share4Pay**, която самите сайтове систематично рекламират. От своя страна **Share4Pay** предлага възможност на всеки потребител да се сдобие с готова страница, вече запълнена с публикации, като неговата задача е да популяризира публикациите в социалните мрежи срещу заплащане. Тоест, Машината е създадена, за да прониква съдържанието ѝ в социални-

⁷ <https://haira.dnes24.eu/925457/> [Посетена на 29.07.23].

те мрежи и най-вече в най-използваната в България – Фейсбук.

Машината покрива широк спектър от теми – от спорт през светски клюки до политически новини. Руската пропаганда до последното тримесечие на 2023 г. (октомври-декември) е концентрирана обаче в един тематичен сегмент: в „отразяването“ на войната срещу Украйна. Там сайтовете гъби системно създават впечатление за превъзходството на руската армия и се опитват да представят победния ѝ марш.

Понякога това става чрез представяне на действителни събития, но не само – при отразяването на войната обаче сайтовете гъби не винаги гържат на фактичката истина и прикрепят нужните атрибути, които обещаваат – видео, снимки, цитирания, източници и пр. Например, най-големият пропаганден пик е от 2 март, когато Машината завърта 2176 публикации по ключовите думи. Над 1/3 от тях се гържат на две изцяло фалшиви новини: „ВИДЕО от войната: Су-25 удариха позициите на Леопард 2 край Бахмут“ (с 425 препечатки)⁸ и „Сутрешна сводка: ВСУ обяви има ли заповед за оттегляне от Бахмут, плениха първия Леопард с полски наемници“ (с 326 препечатки)⁹. Друг подобен пример от първото тримесечие на 2023 г., надхвърлящ и най-смелата научна фантастика, откриваме в квази-обективистичната „Сводка от войната“, с която сайтовете гъби ни облъчват всекидневно: „Рогозин изпрати бойни роботи да ликвидират танкове Abrams и Леопард“. Това са откровени фейкове: танкове Abrams и Leopard все още няма на бойното поле, но роботите от бъдещето на бившия шеф на Роскосмос вече ги унищожават. Тази „новина“ влиза в Машината през спортните сайтове <https://sportove.info/419800/> и <https://ludsport.fun/758695/>.

През второто тримесечие на 2023 г. Машината продължава да създава своя фантазна реалност без връзка с историческото време и събитията в България. Тя продължава да създава впечатлението, че дава информация непосредствено от мястото на събитието – от фронта в Украйна. Това става не чрез собствени кореспонденти, а чрез ударни заглавия и приложени видеа, заети най-често от Telegram-каналите на руските военни кореспонденти („*Операция Z: Военкору Русской Весны*“ и др.). Основно послание, което се тиражира в нея през второто тримесечие на 2023 г., остава същото като преди – Русия всекидневно печели както военно на фронта срещу Украйна, така и политически и икономически срещу Запада, западните военни помощи са силно надценени, а санкциите на Запада са неефективни. През периода април – юни 2023 г. Машината е доразвита – тематичният обхват е по-широк, качеството на преводите е подобро, видеата са реални, а източниците, макар да не са изрично упоменавани, са преди всичко руски. Трябва да се отбележи, че статиите, разпространявани от Машината от сайтове-гъби, не коментират събития от българския политически живот от перспективата на руската гледна точка. Стратегията на сайтовете-гъби е да обособи руската пропаганда като самостоятелен канал, стоящ встрани от вътрешните политически противопоставяния. Две са възможните хипотези тук, които не се изключват взаимно: 1) Става дума за по-мащабен бизнес модел, от който руската пропаганда е само един сегмент, който за финансова прегледност не трябва да се смесва с другите; 2) Пропагандистите допускат, че пряката политическа интервенция трябва да бъде отложена за някакво бъдеще, в което, след насищане на аудиторията с руска пропаганда на друго ниво, вътрешнополитическата интервенция би била по-ефективна.

Отцепването в самостоятелен канал ни води и към начина, по който работи Машината, най-вече чрез **impression management** – ако очите и ушите на читателите бъдат непосредствено наситени с „**руските победи от фронта**“, тогава няма нужда вътрешно-политиче-

⁸ <https://nvn24sedem.bgvest.eu/888102/> [Accessed: 25.04.23].

⁹ <https://bg-sega.dnes24.eu/887962/> [Accessed: 25.04.23].

ските им пристрастия да бъдат пряко атакувани: те „ще се ориентират“ сами.

Следва да се отбележи, че през второто тримесечие лошият машинен превод, наличен преди това, е подобрен, макар да не се съобщават източници и конкретни преводачи. А видеата, които често липсват в периода януари-март, вече са налични към почти всички статии. Машината развива и своята визуална осигуреност. Никъде обаче няма следни от критична проверка на фактите: от търсене на минимум втори източник. Единствено източниците на видеата са видими, а те са преди всичко от Telegram-каналите на руски военни блогъри.

През този период в статиите настъпва смесване на гледните точки, особено в рубриката, в която западни анализатори и организации говорят за войната. Така руската и (про)украинската позиция са равнопоставени, изведени без противоречия помежду им. Всъщност руската пропаганда работи „подмолно“ като рамкиране на основни процеси (под нивото на текста) дори и в статиите, които сякаш дават „равно право“ на руските и западните източници към войната.

През третото тримесечие на 2023 г. се забелязват няколко промени във функционирането на Машината. Първо, Информациите от фронта намаляват, за да се увеличи дялът на коментарните публикации. Създаването на впечатление (impression management), че руснаците неизменно побеждават на фронта, отстъпва на заден план, за да се постави акцент върху коментарните текстове от „западни“ медии. Използвани са статии както от крайно консервативни и пропутински списания (The American Conservative), така и по-либерални и проукраински издания като The New York Times и The Economist, за да обслужат ехо камерата на руската пропаганда и да подсилят или повторят нейните наративи. Използването на западни медии и гласове е похват, който да представи руската гледна точка като вътрешна критика. Сред коментарите се появяват и няколко директно проукраински, каквито в предните тримесечия липсваха. Все пак повечето коментари да остават монументално руски и проруски. За първи път в извадката по „руските“ ключови думи попадат и няколко статии, които коментират българския политически живот.

► Второ, в периода юли-септември 2023 г. сайтовете-гъби показват еволюция в съержателна посока. Ако през второто тримесечие те препечатват преди всичко от руски източници (най-често от Telegram-каналите на руските военни кореспонденти), сега те се опитват да провеждат „по-балансирана политика“. През това тримесечие Машината по-често редува в своите информации от фронта „руски“ и „украински източници“. Но все още смесванията са такива, че смисловите връзки се губят: читателят често се чуди кои точно в този параграф са „нашите“ и кой е „врагът“. Понякога БЛИЦ и сайтовете-гъби дори забравят, че провеждат от руски Telegram-каналите, и без да слагат кавички в основния текст на публикацията възпроизвеждат руската гледна точка като буквално „нашата“:

Петък, 22 септември, в посока Запорожие бе белязан от тежки боеве близо до село Новопророковка. Тук украинските въоръжени сили се опитаха да пробият нашата обратителна линия.¹⁰

► Трето, налице е значима промяна: във второто тримесечие БЛИЦ и сайтовете гъби през кореспонденциите от фронта провеждат почти еднозначна проруска пропаганда (поне през кратките материали под рубриците с ВИДЕО), докато сега проруската пропаганда бива представяна като „другата гледна точка“ към войната: чрез редуване на източниците тя застава сякаш „равностойно“ на украинската и западната.

¹⁰ https://blitz.bg/svyat/zapadni-medii-ofitseri-na-nato-stanakha-na-parcheta-otgovort-za-sevastopol-s-nevidimi-raketi_news977686.html [Accessed: 23.10.2023 г.]

► Четвърто, макар в Машината да е представена украинската гледна точка чрез позицията на Зеленски, руската гледна точка е представена с редица говорители – Медведев, Песков и Лавров, които са представени като силни – със заплашителни физиономии и размахани пръсти укоряват Запада и заплашват с наказания. Нека да дадем един пример. „Путин предупреди Украйна какво ще ги застигне, ако пипнат касетъчните бомби“¹¹ (16 юли; 402 пренепечатки)

► Извод: Машината цялостно се пренастройва от „пряко облъчване“ към „дълбока оран“: трябва да се посеят семената на руската гледна точка дори и у онези читатели, които не ѝ вярват. Пренастройването вероятно има и друга цел: Машината по-трудно да може да бъде обвинена, че действа като еднопосочен руски пропаганден канал – сега тя на пръв поглед гържи „по-балансирана политика“.

През четвъртото тримесечие на 2023 г. значимо намаляват пропагандните публикации в Машината от сайтове гъби, но също така още повече спадат статиите в рубриката „Информации от войната“ (до 13%) – тоест вниманието към фронта се измества. Променило се е и емоционалното отношение към воюващите страни. През четвъртото тримесечие на годината позицията се обръща на 180% – въпреки че именно тогава лятното украинско контранастъпление окончателно се проваля, БЛИЦ и сайтовете от Машината оставят впечатление у читателя за забележителни украински победи. В текстовете на статиите, въпреки че има и позовавания на руски източници, доминират проукраински нагласи. При фронтовите сводки Машината е сякаш преминала „на украинска страна“.

През периода октомври-декември наблюдаваме и значима промяна и при коментарните статии. Ако в предходното тримесечие жанрът „Западът критикува себе си и хвали Русия“ бе доминиращ, в края на годината се появяват доста обективни критични коментари на случващото се на фронта или на международния политически терен – висши западни и украински военни командири като адмирал Ставридис¹² и ген. Романенко¹³ са цитирани да отчитат неуспеха на украинското контранастъпление през 2023 г. и несигурното западно

11

12 https://blitz.bg/voinite/admiral-stavridis-predupredi-ukrayna-veroyatno-shche-otselee-1-godina-ako_news991948.html [Accessed: 30.01.2024]

13 https://blitz.bg/voinite/ukrainski-general-prizna-kontranaspleniето-ne-postigna-uspek-h-preminavame-km_news987014.html [Accessed: 30.01.2024]

финансиране и оръжейни доставки. Към “обективните” критици обаче се добавят и гласовете на две американски бивши ченгета, които от амбона на своето „тайно знание“ отдавна провеждат руските опорни точки и са любими на кремълските пропагандисти в България, но и по цял свят. Това са „разузнавачите“ Скот Ритър¹⁴ и Тони Шафър¹⁵, многократно препечатвани и в други български пропагандни канали. Те вещаят, разбира се, лоши неща за Украйна. И все пак тонът на повечето коментарни статии е позитивен към Украйна, а и повече коментарни статии следят изказванията на Байдън (4 статии¹⁶) и Зеленски (2 статии¹⁷), докато само една статия дава гумата директно на Песков, който заплашва България¹⁸:

Кремъл отвръща на удара след спирането на автомобили с руски номера

Преди нас подобна забрана въведеха Литва, Латвия, Полша, Финландия и Естония

Москва, Русия 02 Окт. 2023, 15:23 257284 прочита 34 коментара Автор: БЛИЦ

Димитрий Песков

Решенията на страните от Евросъюза за ограничаване на влизането на автомобили с руски номера са абсурдни. Русия ще отговори по начин, отговарящ на интересите ѝ. Това заяви говорителят на Кремъл Дмитрий Песков, цитиран от западни медии.

Както БЛИЦ съобщи по-рано днес България налага забраната за влизане на руски автомобили.

Лично на Путин гумата в последното тримесечие не е дадена – две статии коментират по-скоро иронично и отчуждено запориранияте яхти на Путин¹⁹ и конкурентите му за предстоящите избори в Русия²⁰.

Извод: Ясно е, че Машината се прочиства от руска пропаганда, но гущерът все още не може да си откъсне напълно опашката.

14 https://blitz.bg/voinite/us-razuznavach-s-loshi-novini-za-vsu_news981576.html [Посетена на 30.01.2024 г.]

15 https://blitz.bg/voinite/ukrainski-general-prizna-kontrastplenieto-ne-postigna-uspekhi-preminavame-km_news987014.html [Accessed: 30.01.2024]

16 Например, https://blitz.bg/svyat/baydn-zaradva-zelenski-i-tsyala-ukrayna-s-tezi-dumi_news978337.html [Accessed: 30.01.2024]

17 Например, <https://prihod.eu/1001112/> [Accessed: 30.01.2024]

18 https://blitz.bg/svyat/krem-otvrshcha-na-udara-sled-spiraneto-na-avtomobili-s-ruski-nomera_news978475.html [Accessed: 30.01.2024]

19 https://blitz.bg/svyat/tezi-dve-strashilishcha-li-sa-superyakhtite-na-putin_news987713.html [Accessed: 30.01.2024]

20 https://blitz.bg/svyat/koi-sa-petimata-koito-iskat-da-meryat-sili-s-putin_news990340.html [Accessed: 30.01.2024]

В. Гласове от Машината: Пеевски громи Русия

Машината в последното тримесечие на 2023 г. дава гумата само на двама български говорители с по две статии за всеки:

Оракулът-математик проф. Николай Витанов, следвайки методологическите завети на Хенри Кисинджър, ежедневно прави своите статистически изчислени фейсбук пророчества за развитието на двете войни (в Украйна и Газа), за ковид-пандемията и за каквото още му хрумне по пътя²¹. Да, той вещае неизбежната победа на Русия, но едва ли само за това го препечатват сайтовете на Машината – екзотиката и сензационността вероятно са водещ мотив.

Напротив, Делян Пеевски, чиято Нова българска медийна група, както и групи гравитиращи около него медии, през 2013-14 г. въведоха клишетата на руската пропаганда, за да громят протестите срещу назначаването на самия Пеевски за шеф на ДАНС, та сега Пеевски громи руската пропаганда:

- ▶ „А ако не беше Пеевски да припомня на властта, че сме част от ЕС и санкциите срещу Русия?“ (2.10, 395 препечатки)²²;
- ▶ „Пеевски сезира Сарафов и председателя на ДАНС заради неспазване на санкциите срещу Русия!“ (27.11, 414 препечатки)²³.

24

А ако не беше Пеевски да припомня на властта, че сме част от ЕС и санкциите срещу Русия?

Спираме на границата колите с руска регистрация

☉ София, България ☉ 02 Окт. 2023, 15:09 ☉ 10670 прочита Автор: БЛИЦ

От понеделник вечерта в България трябва да заработи фактическа забрана за влизане в страната на автомобили с руска регистрация. Реално решението за забраната е взето от ЕС като част от санкциите срещу Русия и надлежно изпратено до България преди над две седмици.

21 https://blitz.bg/analizi-i-komentari/prof-vitanov-pobesnya-zaradi-okrvavenata-sofiya-i-napisa-zakon-za-golyamoto-blskane_news987086.html u <https://zanas.eu/900047/> [Accessed: 30.01.2024]

22 https://blitz.bg/politika/a-ako-ne-beshe-peeovski-da-pripomnya-na-vlastta-che-sme-chast-ot-es-i-sanktsiite-sreshchu-rusiya_news978470.html [Accessed: 30.01.2024]

23 <https://ceshmany61.bg7eu/1022741/> [Accessed: 30.01.2024]

24 https://blitz.bg/politika/a-ako-ne-beshe-peeovski-da-pripomnya-na-vlastta-che-sme-chast-ot-es-i-sanktsiite-sreshchu-rusiya_news978470.html [Accessed: 30.01.2024]

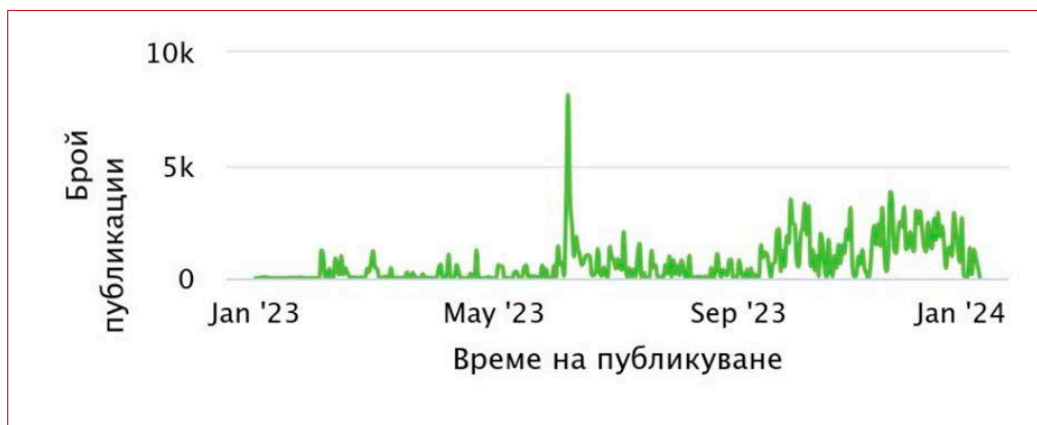
Пеевски сезира Сарафов и председателя на ДАНС заради неспазване на санкциите срещу Русия!

27.11.2023 от Политика

За да обективираме този обрат в образа на българския олигарх и политик, решихме да тестваме как върви публичното цитиране на името на Пеевски в българските медии онлайн през 2023 г. Открихме 240 829 статии, които съдържат името му, разпределени през годината, както следва:

Графика 5. Брой статии, цитиращи „Пеевски“, по дни (01.01 - 31.12.2023 г.)

Основното натрупване на статии, цитиращи Пеевски, отново идва от Машината – 169 987 публикации в сайтовете-гъби съдържат името му.

Ако погледнем графиката, ще видим, че тя логично следва собствените политически стъпки на Пеевски. Позоваванията стартират с появата му наново на публичния небосклон предизборно през февруари 2023 г. (след десетилетие на напълно спорадични публични из-

25 <https://ceshmany61.bg7.eu/1022741/> [Посетена на 30.01.2024 г.]

яви). После честотата на позоваване прави първи големи пикове около съставянето на реговното правителство през юни (с негова и на ДПС подкрепа), за да стъпи на едно плато от близо хиляда статии дневно през третото тримесечие. И накрая да достигне стабилно високо плато от близо 2000 статии средно дневно в последното тримесечие на годината, когато Пеевски е особено политически и медийно активен.

Ако сравним тези данни за Пеевски с данните за развитието на Машината през 2023 г., прави впечатление друго: **колкото повече Пеевски бива цитиран в сайтовете-гъби в новата му роля на флагман на евроатлантизма в България, толкова по-редки са експлицитните проруски пропагандни послания в тях.**

Подобно сравнение е изцяло спекулативно, защото няма доказателства за свързаност между Пеевски и БЛИЦ/Машината, а и факторите, които влияят на измерените корелации, са много повече. Съответно и изводът от сравнението тук не просто звучи анекдотично („Пеевски громи руската пропаганда“), но и обективно е несигурно. И все пак не можем да не забележим:

- ▶ В първата половина на годината, когато публичната „евроатлантическа“ активност на Пеевски е все още слаба, Машината работи като изцяло руски пропаганден канал;
- ▶ Когато през лятото Пеевски значително се активизира в новата си роля на блюстител на евроатлантизма, пропагандните послания в Машината започват да намаляват, а и редакцията ѝ политика става малко по-балансирана;
- ▶ В последното тримесечие самият Пеевски става топ-говорител в Машината и проруските послания почти изчезват от нея.

Но има и друго: през последното тримесечие успоредно с изчезването на руската пропаганда от Машината наблюдаваме и пълно изчезване на рекламите на хазартните платформи Winbet и на Efbet от сайтовете-гъби.

Заклучение

Интензитетът на разпространение на руска пропаганда през традиционните онлайн канали – информационните сайтове и блогове – на български език през 2023 г. намалява над гва пъти.

Спадът е особено осезаем през последното тримесечие на годината. Ако през първото тримесечие на 2023 г. идентифицираме 150 040 статии с ключовите думи, то през последното тримесечие имаме само 69 910 статии – т.е. **80 130 публикации, разпространяващи речника на руската пропаганда, по-малко са били направени в края на годината в сравнение с началото.**

Спадът е част от обща тенденция. И все пак основен дял от него се дължи на Машината от сайтове-гъби – 93% от общия спад идва от нея.

Не само количествените измервания, но и анализът на съдържанието показват, че през последното тримесечие **Машината се почиства от пропагандно съдържание.**

Дали новата евроатлантическа роля на Делян Пеевски е свързана с функционирането на Машината, остава хипотеза, която не е потвърдена, нито отхвърлена. Оттеглянето на рекламите на хазартните платформи на Winbet и на Efbet също е хипотеза, която трябва да се проверява тепърва.

Спадът в разпространението на руска пропаганда обаче засега не е спад нито в капацитета на Машината като цяло, нито в актуалното разпространение на други материали

през сайтовете-гъби. Макар много сайтове гъби да са „умрели“ с времето (днес вече не са активни), повече нови са изникнали²⁶, а и платформата Share4Pay продължава да се рекламира на активните сайтове и да търси нови сътрудници. Така че е рано Машината на БЛИЦ да бъде отписвана – тя засега е напълно активна, жизнеспособна, и тепърва предстои да видим този мащабен инструмент за социално влияние с какви медийни съдържания ще бъде зареждан.

---

²⁶ Една от анализираниите статии тук има 740 препечатки (https://blitz.bg/voinite/komandvashchiyat-vvs-na-ukrayna-obyaviv-svalikhme-raketa-kh-47m2-kinzha_news991978.html) [Посетена на 30.01.2024 г.]. Презгледът в SENSICA показва, че много малка част от тях се дължи на медии, които не са част от Машината. Т.е. Машината се е разраснала. Колко точно е въпрос на допълнителна проверка.

3. Наративите на руската пропаганда в България и техните измествания през 2023 г.

Милена Якимова и Вероника Димитрова

Наративите на руската пропаганда не са се изменили съществено – въртят се сходни опорки още от нейното първо по-мощно навлизане в България през 2013 г. И все пак има и значими измествания както в някои от основните наративи, така и в адаптациите им към българския контекст. Например, още в началото на 2023 г. се забелязва засилване на „имперската линия“, която се затвърждава в края на годината с кандидатирането на Путин за президент и проличава в речите му. Макар Путин да говори за „държава цивилизация“, неговите интерпретатори бързат да пояснят, че тъкмо за империя става въпрос: „Русия е империя“.

Представените изводи в тази част са основно върху два от основните сайтове с редакционни екипи, които поддържат руската гледна точка, а именно – *Поглед инфо* и *Гласове*. Между двете медии има разлика и взаимно допълване. Явор Дачков от *Гласове* се изявява и като автор на *Поглед инфо*. *Гласове* се занимава много повече с вътрешна политика, а по геополитическите теми за Украйна и войната *Гласове* се гържи по-интелектуално и гържи руската гледна точка с повече препубликации на консервативни западни гласове. Цитирани са и други пропагандни канали като *Класа*, *Лентата*, *Ефир инфо* и пр.

А сега нека да разгледаме основните теми, които са рамкирани от пропагандната активност по тримесечия.

По отношение на войната в Украйна за първите три месеца на 2023 година продължава пропагандното усилие да се удържа геополитическо рамкиране на войната – войната не е война, а неизбежна самоотбрана на Русия (сякаш продължение на Сталинград, сякаш, както казва Дмитрий Глуховски, Втората световна никога не е свършвала – „свещената отечествена война“ продължава и днес). А Западът, който всъщност е повел войната, я губи и това води до икономически упадък.

В първото тримесечие на 2023 г. имперската линия, която поддържа Кремъл, проличава в интерпретацията на идеята за суверенитет. Макар (про)руската пропаганда да използва това клише, за да настоява за национален суверенитет и с това да стимулира разцеплението в Европейския съюз и други обединения, в периода януари-март 2023 г. около протестите в Тбилиси (Грузия) проличава имперската амбиция – суверенитетът е само за големите и добре въоръжените държави. Грузия е малка и – следователно – не може да бъде и не е суверенна! Основната функция на този наратив е да сплашва. Протестите в Грузия най-напред са наречени бунтове и безредици: „безредиците в центъра на Тбилиси, организирани на 7-8 март от противници на закона за чуждестранните агенти“, които целят „украинизация

на Грузия²⁷. Внушава се чужда намеса във вътрешната политика на Грузия и „насилствено сваляне на правителството от ЕС и САЩ“. Впоследствие наративът се видоизменя и втвърдява, за да сплашва: в Грузия Западът отваря втори фронт срещу Русия, прави стъпка към световна война²⁸. Лавров бърза, за да обобщи – страните, разположени около Руската федерация или бившите съветски държави трябва да си направят извод „колко опасен е курсът на привличането им в зоната на отговорност, в зоната на интересите на Съединените щати“²⁹. Протестите се отъждествяват едновременно и с Майдана, и с цветните революции. Припламва терминът „украинизация“ – и той значи точно това: искане за независима (от Русия) външна политика и за спазване на правата, но се използва пейоративно и за сплашване.

В първото тримесечие на годината се забелязва и близостта на руската пропаганда с китайската, поне в част от наративите. Китай също е наричан държава-цивилизация, образувание, което не познава и не признава идеята за граници, сходна с Русия. Китай е добър великан, който не иска да заема страна, но с огромните си очи вижда кой е добър. Усилието е не само Русия да бъде подкрепена военно и икономически от Китай, но и да се провежда бяла пропаганда, която да възнее технологичния напредък и китайските традиции. **Покрай изтъкването на образа на Китай се прокарва един от ключовите наративи, по който има сходство между китайската и руската пропаганда – демокрацията е различна в различните култури**³⁰.

Но не само наративите са обединяващото – **българоезични пропагандни медии вече публикуват не само от руски пропагандни канали като „Цариграг“ и „News Front“, но и от сайта на Китайската медийна група и Радио „Китай“** (China Radio International). А български гласове на прокремълската пропаганда (например Костагин Костагинов и Петър Герасимов) публикуват в китайския пропаганден канал, за да хулят Украйна – уж като независими европейски наблюдатели и политици³¹.

През първото тримесечие на 2023 започва и пропаганда подготовка за изборите в Турция. Те претърпяват интерпретативно изместване от реалполитически ключ в чисто пропагандна метаморфоза – САЩ готвят преврат в Турция, коварните англосаксонци планират да „изострят проблема с Босфора и Дарданелите“³². Пропагандната схема е позната, проиграв се за всяко гражданско движение: манипулацията е, че това са Майдани. А Майданите и цветните революции са едно и също – преврати срещу законната власт – и се организират от САЩ.

В този наратив мястото на Ердоган е променено – той е поставен сред приятелите на Русия. Най-напред на 18.03.23 се намесва Дугин, за да обясни свързаността между Русия и Ердоган, защото и той гържи на суверенитета, но и затова Западът ще го махне. По време на посещение в Турция Лавров, благо усмихнат отвърща на въпрос на руски журналист за позицията на Русия по изборите в Турция със „С някого ли ме сбъркахте?“ Такъв въпрос можело да се зададе само на американците³³, пише Зорница Илиева в *Поглед инфо*. Използвана е станалата класическа пропагандна схема чрез създаване на аналогии: намесване на НПО – Майдани – цветни революции. Така САЩ се бъркат и в турските избори.

27 <https://pogled.info/svetoven/kak-gruziya-izbegna-ukrainizatsiyata.154430> [Accessed: 25.04.23].

28 <https://pogled.info/svetoven/gruzinskite-vlasti-nasochiha-kam-amerika-sobstvenite-%D1%9D-orazhiya.153317> [Accessed: 25.04.23].

29 <https://pogled.info/svetoven/maidanat-v-gruziya-nezavidnoto-badeshte-na-ukraina-i-novite-zaplahi-osnovnoto-ot-golyamoto-intervyu-sas-sergei-lavrov.153490> [Accessed: 25.04.23].

30 <https://pogled.info/svetoven/pogled-kitai/anketa-na-kmg-v-sveta-nyama-edna-demokratiya-koyato-da-prevazhzhda-druqa.153881> [Accessed: 25.04.23].

31 <https://bulgarian.cri.cn/2023/04/28/ARTIcpUlep3GrLZ9oRf3YqN5230428.shtml?spm=C50839.PHMU2QqEUswp.EwMsHjdpGFUS.5> [Accessed: 25.04.23].

32 <https://novinite-dnes.eu/bosnenskiyat-ekspert-galiyashевич-datata-na-kontranastaplenieto-v-ukrajna-pryako-zavisi-ot-rezultatite-ot-prezidentskite-izbori-v-turczija/> [Accessed: 25.04.23].

33 <https://pogled.info/avtorski/Zornitsa-Ilieva/lavrov-v-ankara-a-na-horizonta-nov-red.154552> [Accessed: 25.04.23].

В този период основна вътрешнополитическа тема са местните избори, които са представени като избори между войната и мира. И *Поглед инфо*, и *Гласове* в предизборните сегменти стоят зад партия Левицата.

През второто тримесечие доминираща тема е контраофанзивата на ВСУ и нейното оплакване и погребване. Но в края на тримесечието този план е разклатен: ключов за периода е т. нар. „марш на справедливостта“, който Пригожин започна на 23 юни, когато завзема Ростов на Дон и впоследствие Воронеж. Маршът бива веднага квалифициран строго от Путин като „метеж“ и „нож в гърба“, но развоят на събитията води до смекчаване на тона в проруските медии – те не знаят първоначално как да реагират на успешните действия на метежниците. В следваща реч на Путин, след сделката и прекратяването на метежа – отговорът на бунта е героизиран като солидарност на руското общество, предотвратило инспирирана от Запада гражданска война. Няколко дни по-късно в *Поглед инфо* започват опити бунтът да бъде интерпретативно наместен – той е описан като „мъжествен отказ от кръвопролитие между братя“, от една страна, и „метеж в интерес на Киев и Запада“, от друга.

Това е несъмнено доминантата в периода, която продължава и в следващото тримесечие. За двата дни, в които се разразяват горещите събития, най-трудно за пропагандата, която чака и следва изказванията на Путин, е да взема завоите – тръгва от заклеяването на метежа, измяната, предателството, преврата, удара в гърба и пр. А после трябва да повдига духа – отказът на Пригожин и обръщането на колоните е „проява на зрялост и мъжество“. Завоят е от заклеяване на Пригожин през величаене на мъжеството към героизиране на руското общество, застанало зад Кремъл срещу метежниците и проявило солидарността си. Това е опитът на самия Путин за затвори интерпретацията – с героизирането на солидарността на руското общество, което така се е противопоставило на Запада. Но начинанието не е успешно: и сред пропагандните медии има спотаено очакване на продължение и промени във властта. Така започва употребата на словосъчетанието „кулите на Кремъл“ – този път метафора за различните кръгове на власт и влияние. Путин и Кремъл към този момент не са тъждество, пропагандата не може да го поддържа – властта сякаш се е разпръснала.

Родните говорители на руската пропаганда също се включват с „автоски гласове“ в интерпретацията на метежа. Валентин Вацев, поканен от Петър Волгин в БНР, разгръща версията, че Путин и Пригожин разиграват театър, предварително репетиран, а целта му е да извадят на светло и да разобличат противниците на СВО. Но този разказ остава встрани от надигания се хор, който започва плавно, но неотклонно, да обръща Пригожин: „Опитът за гражданска война се провали“³⁴.

На 26 юни започва да се стабилизира опорката как да се интерпретират метежът и преустановяването му: Западът се е надявал на гражданска война, но е останал с пръст в устата, защото Минск е върнал огромен гълг към Москва – гълга, че Москва го е спасила от цветна революция (равна на Майдан³⁵). И сега Минск се изгължава, уговаряйки Пригожин да се спре. Пък и руското общество е спряло метежа³⁶. Защото руското общество не вярва на Пригожин, а значи и руската политическа система е стабилна.

Една от основните теми за второто тримесечие на 2023 г. е, разбира се, войната. Тя е прег-

34 https://glasove.com/public_html/novini/narishkin-opitat-za-razpalvane-na-grazhdanska-voyna-se-provali [Accessed: 03.07.23].

35 Да си припомним фейк тъждеството на руската пропаганда: гражданска активност=цветна революция=Майдан, предизвикан от Запада.

36 <https://classa.bg/%D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%82/item/481500-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%BD-%D0%B4%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%B8> [Accessed: 03.07.23].

ставена като Война на НАТО срещу Русия³⁷. Основният ход, който използва пропагандата, е да натрапи: западното оръжие е за и на скрап; Западът не е единен в подкрепата на Украйна (руските официални говорители използват израза „разединена Европа“), контраофанзивата на ВСУ се проваля; Украйна насилствено мобилизира населението си, за да го използва за пушечно месо; Залужний и Буданов умират по няколко пъти в това тримесечие. БЛИЦ обаче, а съответно и Машината от сайтовете-гъби, през периода облъчват с тази картина – „кинжали“ и „ланцети“ унищожават западната техника.

Друг акцент за периода е вътрешнополитическият наратив за т. нар. „Походи за мир“. Това са организирани протестни акции, които искат спиране на войната чрез спиране на военната помощ за Украйна – пропагандните канали ги тиражират. **Основната им задача е да събират подписи за референдум, който се опитва да извади управленски въпроси и решения извън компетенциите на изпълнителната власт и да ги прехвърли към допитвания „до народа“ (а „народът“ да взема тези решения по облекчен режим – с по-малко гласове, – което значи, че активни групи ще могат да упражняват „референдумна диктатура“). Макар да не се идентифицират открито с някакъв политически субект, походите, организирани от формирания на предишни антиваксъри, и по-предишни противници на Истанбулската конвенция, а междувреме и инициатори на паниката за децата на жителите на ромската махала в Карнобат (БРОД, „Народна мрежа“ и др.), са откровено политически с повтарянето на заклинанията на пропагандата на изборите партия „Левицата“ за вкарването на България във войната.**

Пропагандирането на походите за мир се сплита с обругаването на редовното правителство от името на „излъганите“ избиратели (само че не избирателите на двете най-големи формации протестират, че са излъгани, а от тяхно име протестират проруските симпатизанти, организиращи и походите за мир). **Важно е да започнем да подчертаваме връзките между проруската пропаганда и вътрешния дневен ред – когато биват създавани такива връзки, тази пропаганда става по-ефикасна.**

През този период има три похода за мир, на които се събират и подписи за референдум за мир и суверенитет. Първият поход на 23 април, вторият – на 21 май, третият – на 18 юни. Организаторите на походите са БРОД и Инициативен комитет „Народна мрежа“ (начело с Нако Стефанов, чест гост на *Поглед инфо*, Сърнела Воденичарова, но и Румяна Ченалова). Те разпространяват следния силогизъм: Кирил Петков каза, че няма да пращаме оръжия на Украйна, а прати; сега казва, че няма да пращаме войски, следователно ще прати, учили сме го по математика, просто е уравнението: „Няма да търпим подготовката на това да бъдат изпратени български момчета да се сражават в един чужд конфликт“³⁸. Разбира се, пуска се и директно фалшивата новина, че България ще изпрати български войски на фронта в Украйна. Една от техниките на утвърждаването на опорката е, че някои европейци, да речем германците, са против изпращането на войски в Украйна; а щом те са против, значи ще пратят нас. Наред с тази фалшивка на 26 юни отново се завърта и конспирацията с биологичните – оттам идва холерата след взрива на язовирната стена на ВЕЦ Нова Каховка.

През периода април-юни китайската пропаганда се доближава до руската по провеждането на тезата за многополюсен свят и за край на западната хегемония. Костагин Костагинов дава интервю за Китайската медийна група, публикувано на сайта на Радио Китай и пре-

37 <https://agencia-sliven.com/index.php?id=417315> [Accessed: 03.07.23].

38 <https://narodna.me/%d0%bf%d0%be%d1%85%d0%be%d0%b4%d1%8a%d1%82-%d0%b7%d0%b0-%d0%bc%d0%b8%d1%80-%d0%bc%d0%b8%d1%81%d0%b8%d1%8f-%d0%b2%d1%8a%d0%b7%d0%bc%d0%be%d0%b6%d0%bd%d0%b0-%d0%b3%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b8-%d0%bd/> [Accessed: 03.07.23].

публикувано в *Поглед инфо* под заглавие „Д-р Костадин Костадинов: Китай е единствената от Великите сили, която е безпристрастен посредник за мирно решаване на конфликта в Украйна“³⁹.

От вътрешнополитическите теми основни се очертават изборите – натрапва се интерпретацията за политическа нестабилност, въпреки категоричното надмощие на проевроатлантически коалиции и партии (пропагандните медии коментират, че те не са постигнали ясно мнозинство, визирайки само ПП-ДБ). Да подчертаем – понеже опорните точки и рецитации на руската пропаганда се обвързват с вътрешнополитическия дневен ред, трансформират се наративно в наши проблеми („изборите между войната и мира“, „да запазим българския лев“), то и през същите тези рецитации се нанасят удари срещу политически субекти. Директно кремълската пропаганда вече се интересува от вътрешнополитически въпроси и продължава да отразява Левицата, която организира протест срещу формирането на редовно правителство⁴⁰.

През Второто тримесечие на 2023 г. **основните линии на пропагандата продължават да са две – директно руската и изявено проруската, от една страна; и неоконсервативната, от друга.** Вече за никого не е тайна, че псевдопатриотичното говорене за суверенитета като неутралитет е изявено проруско, така че не го обособяваме тук като самостоятелна тема. Без да го измества, в нишата на патриотизма се наместват неоконсервативните дискурси (тези за традиционните семейни ценности). Важно е да ги подчертаем: за разлика от наративите за неутралитет неоконсервативните квазипатриотични клишета са адресирани към младите, тях таргетират.

Третото тримесечие на 2023 г. е белязано от няколко ключови наратива. Това е период, в който Русия гържи да изтъкне устойчивостта си на западните санкции, чрез положителните оценки за икономическата ситуация в Русия. За разлика от РФ, САЩ и ЕС се разпадат, а с това подкрепата за Украйна започва да изглежда проблематична. Основната вече по-релефно очертаваща се нова тенденция е геостратегическата линия **да се громи западният колониализъм**, с което, от една страна, да се приласкават левите социални и политически субекти в либерално-демократичния свят (временно отблъснати в първите месеци на войната) отново да обвържат лявото с проруското, от друга, да се привлекат периферните гържави – чрез исканията за многополюсен свят и мултилатерализъм. **Тезата за колониализма е противопоставена на тази за многополюсния свят** – най-често Русия, Китай и Индия са представени като конкурентни на „хегемона“ – САЩ⁴¹; те са носители на „световната стабилност“. Тезата е претопляна и през срещи на високо равнище, при които официални руски говорители биват широко отразявани. Това са: срещата на БРИКС⁴² с африканските гържави; форуми, свързани с Африка и Латинска Америка („лидерите на страните от „Златния милиард“, конференция „Русия - Латинска Америка“⁴³; форумът Русия – Африка); вкл. и в директни интерпретации на Путин – като конкуренти на хегемона, който провежда неокOLONIALНА политика. Позицията на Русия е на империя от друго тество⁴⁴ – тя помага на народите в битката им за деколонизация.

39 <https://pogled.info/svetoven/pogled-kitai/d-r-kostadin-kostadinov-kitai-e-edinstvenata-ot-velikite-sili-koyato-e-bezpristrasten-posrednik-za-mirno-reshavane-na-konflikta-v-ukraina.155269> [Accessed: 03.07.23].

40 <https://pogled.info/bulgarski/levitsata-i-dnes-e-na-ploshtada-sreshtu-bezpredsedentniya-politicheski-tsinizam.156838> [Accessed: 03.07.23].

41 https://glasove.com/public_html/novini/van-i-v-moskva-kitay-e-gotov-da-raboti-s-rusiya-za-formiraneto-na-mnogopolyusen-svyat [Accessed: 25.09.23].

42 <https://glasove.com/na-fokus/briks-opit-za-kolektivna-geopoliticheska-emantsipatsiya> [Accessed: 25.09.23]; https://glasove.com/public_html/novini/putin-briks-se-protivopostavya-na-neokolonialnata-politika-i-opitite-za-hegemoniya-v-sveta; https://glasove.com/public_html/ikonomika/dilma-rusef-bankata-na-briks-iska-da-namali-zavisimostta-ot-dolara-shte-otpuska-zaemi-v-mestni-valuti [Accessed: 25.09.23].

43 <https://pogled.info/svetoven/putin-stranite-ot-zlatniya-miliard-ekspluatir-tseliya-ostanal-svyat.161104> [Accessed: 25.09.23].

44 <https://pogled.info/svetoven/dekolonizatsiyata-rato-prikritie-za-kolonizatsiya.160362> [Accessed: 25.09.23].

Друга относително новоразвиваща се опорка през периода е твърдението на кремълските говорители, прежеждани и публикувани в *Поглед инфо*, *Гласове* и др., че **с контранастъплението Киев извършва „геноцид срещу украинския народ“**. Тя се закача към вече отработените твърдения за провала на контранастъплението. Наративът за провала на контранастъплението продължава с внушението за рухване на очакванията на „колективния Запад“ и готовност да се откаже от Украйна. В този период този наратив е снабден с опорката за геноцида на Украйна срещу собствения ѝ народ: изпращайки войници на фронта, режимът на Зеленски изпраща своя народ на неизбежна гибел.

Руската пропаганда през този период налага преописание на редица български събития спрямо основните си опорни точки. Воденето на политически борби през пропагандни тези подпомага наративите да се настаят дълбоко в общественото съзнание. По вътрешнополитическия календар премахването на **Паметника на съветската армия и предложението за нов национален празник са ключовите теми за периода**. Основната логика е да се прокара верига на еквивалентност между ПСА и Шипка и да се внуши, че, който е срещу ПСА, унищожава историята. Тази линия минава между поредица от събития, основно свързани с битката за и срещу ограждането и предстоящия демонтаж на ПСА; от друга страна – с предложението да се замени 3 март като национален празник с 24 май. Двете теми стоят сякаш и в изказване на посланичката на Руската федерация – идеята за промяна на националния празник се превръща в основание за Митрофанова да повтори една от ключовите опорки на пропагандата: българските политици са „продажни кукли на конци“, които „се опитват да отменят всичко руско“, да „пренапишат“ историята и да демонтират Паметника на съветската армия⁴⁵. Идеята за промяна на националния празник също така е представена като нелегитимна спрямо обществените нагласи⁴⁶.

Веригата на еквивалентност, която се опитват да създадат и утвърдят местните говорители на кремълските опорни точки, е: помощ за Украйна=безрогничество=унищожаване на ПСА=оплюване на роженския пилон=атака срещу ПСА=отричане на Шипка= „отричане на историята“ (неизказаното в повечето случаи, като изключим прямотата на Карбовски, което споява тази верига, е: „отродиха ни от Русия“). Правят се опити за създаване на верига на еквивалентност ПСА-Шипка (**който отрича ПСА, отрича и Шипка, а значи отрича историята**). Еквивалентността се кове през предикацията „Русия - освободителка“: ако отричат, че Русия ни е „освободила“ през 1944 г. от фашизма, значи отричат, че Руската империя ни е освободила през 1879 г. от османска власт. Това въпреки е територия на Румен Радев: той опитва тази интерпретация най-напред на 14 юли, а след това на 6 септември. Но това е само част от общия наратив – пропагандистите се опитват да внушат, че и в Украйна „така се започна“⁴⁷, тоест да сплешват, и да приравняват премахването с нацизъм и фашизъм. **Който е срещу съветски паметници, е фашист.**⁴⁸

В третото тримесечие на 2023 г. друго ключово събитие е посещението на Зеленски в София на 6 юли 2023 г. Сцената е предварително подготвена чрез интерпретация на ръководителя на Делегацията на българските социалисти в ЕП – Петър Витанов, който твърди, че не му се иска да вярва, че Зеленски може да поиска помощ с ПВО и също така – да закупи реакторите от АЕЦ Белене⁴⁹. Преди визитата се нагнетява напрежение около две теми –

45 https://glasove.com/public_html/novini/mitrofanova-s-porachkov-entuziazam-balgarskite-polititsi-se-opitvat-da-otmenyat-vsichko-svarzano-s-rusiya [Accessed: 25.09.23].

46 https://glasove.com/public_html/novini/galap-blizo-70-ot-balgarite-ne-podkrepyat-smyana-na-3-mart-s-24-may [Accessed: 25.09.23].

47 <https://www.lentata.com/otklonyavane-na-pokana-za-grazhdanska-voyna> [Accessed: 25.09.23].

48 <https://pogled.info/avtorski/Velislava-Dareva/zhurnalstat-i-glutnitsata-80-godini-ot-gibelta-na-yulius-fuchik.160370> [Accessed: 02.10.23]; <https://pogled.info/avtorski/Velislava-Dareva/dosie-smartotvoret.158920> [Accessed: 02.10.23].

49 https://glasove.com/public_html/novini/petar-vitanov-po-vazhno-ot-poseshtenieto-na-zelenski-e-negovoto-sadarzhanie [Accessed: 02.10.23].

предоставянето на оръжие и продажбата на реакторите и в други публикации⁵⁰. На самата гата, 6 юли, организаторите на походите за мир и неутралитет се стягат за протест пред МС заради събитието. По повод посещението на Зеленски в България *Поглед инфо* прокарва двете основни линии директно от руската теза, изказана от Лавров: посещението цели въвличане на още гържави в конфликта; и усвоената за вътрешнополитическа употреба теза, че **България си е загубила суверенитета**. Президентът Румен Радев е този, който от най-високо изказва притеснения за суверенитета на България, ако помага на Украйна. А самата теза се налага за вътрешнополитическа критика, да се хули проукраинско настроенният български елит.⁵¹ Впоследствие отново тезата за загубата на суверенитет ще бъде подхваната синхронизирано по две предварително подготвени линии – предоставянето на оръжия и продажбата на ядрените реактори за Белене. Така Иво Христов, настоящем евродепутат, и Мария Захарова, говорителката на Лавров, коментират почти в дует събитието. Иво Христов внушава, че Зеленски е новият гържавен глава на България, назначен „отвън“, и че предоставянето на военна помощ и продаването на реакторите за Белене въвлича България във война⁵². Мария Захарова споделя през Карбовски – даването на ядрените реактори за Белене значи загуба на суверенитет. Карбовски бърза да го напише и със свои гуми⁵³. Но той продължава със сплашването, че ще започнат да пристигат повиквателни (за фронта)⁵⁴.

А сега едно кратко отклонение, преди да продължим по темата – какво означава суверенитет по руски, защото, казвали сме го, пропагандните суверенитети всъщност са два като костенурките в притчата за надбягването между заека и костенурката: единият е за империята, а другият – за сателитите. По въпроса за сателитите видяхме – той се губи с всяко откачане от Русия. Но какво е за империята? На 27 юли *Поглед инфо* публикува новата програмна реч на Дугин „Часовникът на историята показва часа на патриота“ със специфичното деспотско разбиране за суверенитет. Патриотът е онзи, който е лоялен на царя, а за да се пази лоялността към царя от време на време трябва да се избиват боляри и те знаят, че това им е работата, за която приживе са възнаградени с положение и имане.⁵⁵

Константна и през периода юли-септември 2023 г. остава китайската линия – в *Поглед инфо* изобилстват публикации за бизнес успехите на Китай и отварянето му към света; както и подробни сводки за изявления и срещи на Си – инспекции в армията, изказване на семинар, среща с учители. **Руската пропаганда е туширала до минимум заканите, че Европа е обречена без руски енергоизточници, но сега пропагандната линия е, че Европа е обречена без Китай. А що се отнася до отказа от наратива за обречената на стуг и глаг Европа**, той е не само проведен, но и експлицитно изказан от Александър Дугин на 30 септември:

И тук няма нужда да храним илюзии – всъщност Западът не зависи от нас в почти нищо съществено. И ако го направи, тогава интензивно търси заместител. И най-често го намира. Да се опитваш да го изнудиш с някакви природни ресурси или нещо друго едва ли ще има ефект. Добре, че спрехме да се успокояваме за „суровата европейска зима, която Европа уж няма да преживее без нас“. Преживя последната и ще преживее и тази. А Украйна няма да се разпадне сама и няма да се предаде. Докато не я унищожим и не я принудим да капитулира.

50 https://glasove.com/public_html/novini/posreshtame-zelenski-sas-speschno-reshenie-za-oshte-orazhiya; https://glasove.com/public_html/novini/naprezhenie-v-parlamenta-zaradi-proekt-za-prodazhba-na-oborudvane-za-aets-belene-na-ukrayna ; https://glasove.com/public_html/novini/ninova-iskame-ostavkata-na-tagarev-vreden-e-za-natsionalnata-sigurnost

51 <https://pogled.info/avtorski/Velislava-Dareva/zelenski-i-praidat-na-demokratichnata-obshtnost.158186> [Accessed: 02.10.23].

52 https://glasove.com/public_html/novini/ivo-hristov-zelenski-doyde-za-da-pozhane-vasalna-podkrepa-proshtavame-se-s-ilyuziyata-che-sme-darzhava [Accessed: 02.10.23].

53 <https://svobodnoslovo.eu/bulgaria/balgarofagi/112843> [Accessed: 02.10.23].

54 <https://www.lentata.com/zelenski-zvezdata-na-restoranta-12> [Accessed: 02.10.23].

55 <https://pogled.info/svetoven/russia/aleksandar-dugin-chasovnikat-na-istoriyata-pokazva-chasa-na-patriota.158758> [Accessed: 02.10.23].

*Ние самите трябва да се научим да живеем без Запада. Изобщо.*⁵⁶

Това е то да си държава-цивилизация – да не зависиш от нищо и никого. Ако остане свързана с „колективния Запад“, Русия все едно е вързана за разлагащ се труп:

Не му е достатъчно да загине, той иска да повлече всички останали със себе си в бездната.

*Вижте Украйна какво ѝ направиха... Един отровен, извратен, психологически разбит народ. Разрушена държава*⁵⁷.

Последното тримесечие на 2023 г. е изключително интензивно, макар вече пропагандната активност на Машината от сайтове-гъби да е затихнала. Една от пропагандните иновации за периода е възникването на набор от нови медии. Вероятно те сигнализират за пренасочването на пропаганден ресурс към структуриране на нови актьори и осъществяване на влияние в нови социални медии. Трябва да имаме предвид контекста на това усилие: пропагандата не успя да преобърне основните ценностни избори в българското общество, но доведе до осмеляване и радикализиране на едно антидемократично малцинство (достигащо до около една пета от пълнолетните български граждани). Същевременно пропагандата стана жертва на собствените си внушения – в частност на това, че всички лъжат. Затова възникват нови медии като *kritichno.bg*, *mediamall.info* (но структурата си прилича на БЛИЦ, но няма никакви имена на автори), *safeNews.bg* и *efir.info*.

Нека ги разгледаме поотделно:

- ▶ *SafeNews* е почти чист гайджест (изключение са интервюта от кулоарите на парламента), но през всяка препечатка стои име – Таня Благоева, Петя Стефанова, Нели Стайкова, Милен Кирилов и др. Медията е засечена за първи път през януари 2023 г., има и youtube канал, все още не много популярен – с 3900 абоната и с най-висока гледаемост на видеата с Костагининов;
- ▶ *Ефир.инфо* е друга такава нова медия. Домейнът е регистриран през 2016 г., но архивът Wayback Machine не регистрира нищо до 2021 г., когато се появява първото съдържание на страницата. SENSICA регистрира видимо засилване на активността на страницата през 2023 г. А статиите са преди всичко препечатки от руския канал „Рыбарь“;
- ▶ *Media Mall* е съвсем нов сайт – активността в страницата започва в края на месец ноември 2023 г. *Media Mall* е под ръководството на Светлана Шаренкова и Димитър Иванов и е създадена „Консорциум“ за дисеминация, в който вече членуват 31 новинарски сайта. Може би сме свидетели на раждането на нова пропагандна Машина – но не от сайтове-гъби, а от „авторски“ гласове.

А сега ще обърнем по-детайлно внимание на две централни събития за периода октомври-декември 2023 г. – демонтирането на Паметника на съветската армия (ПСА) и влизането на България в Шенген.

Демонтажът на ПСА от в дните след 12 декември е централното събитие за тримесечието, което отново се разиграва в пресечната точка между българския и руския календар. То предизвиква изявленията както на локални говорители на пропагандата, така и на Мария Захарова и други официални лица на Руската федерация.

В пропагандните статии се използва вече разработеното отъждествяване на премахването със заличаването на българската история: **„събарят ПСА, значи ще посегнат и на Шипка. Искат да заличат историята“**. Това вече коментирано усилие е да се направи верига на еквивалентност. Оттук ходът продължава стандартно – **паметникът символизира как**

⁵⁶ <https://pogled.info/svetoven/aleksandar-dugin-da-skasame-s-tsvilizatsiyata-na-smartta.161103> [Accessed: 02.10.23].

⁵⁷ Пак мам.

руската армия е победила, следователно всеки, който е срещу паметника, е фашист и нацист⁵⁸. Наблюдаваме отъждествяване на антифашизма само със Съветския съюз. Който е срещу съветските паметници, е срещу СССР, значи е срещу антифашизма, следователно е фашист. Но този наратив не свършва до тук с вкарването на руската опорка за фашизма (да не забравяме – вкарват я крайно десни политически субекти), но той продължава с радикализация на опорката – събитието е превърнато в **кампания за сплашване на населението и най-вече на поддръжниците на гемонтажа**. По този повод е любопитно интервюто на Дарина Григорова за телевизията на *Поглед инфо*. В него тя споделя: „[...] имам друго предвид, че **след генацификацията на Украйна, която е въпрос на време, ще последва генацификация и на България**“⁵⁹. Тя квалифицира гемонтажа като „трети украински фронт“ и според нея руснаците вече бързат за генацификация на България.⁶⁰ В свое интервю няколко дни по-късно Дарина Григорова припомня, че евроатлантическите елити в България „ще бъдат генацифицирани после, а те ще бъдат.“⁶¹

От опорната точка за връщането на фашизма се извеждат и гружи „предвиждания“ – **Костадинов** на 14 декември казва „...**днес ще отрежат главите на паметника, утре нашите глави**“⁶², **Виза Негялкова** в порив към оригиналност пита „**кога ще сложат Хитлер на опразнения постамент**“ и „**кога ще пратят шпиц командите срещу грозните и глупавите**“⁶³, **Дарина Григорова** казва, че **властта вече е способна да поругае паметници и хора**⁶⁴. Тоест стратегията е да се насърчава поляризацията, но и да се всява страх със заговолство, че ако Русия победи във войната в Украйна, ние сме следващите: „И пак да кажа, след Украйна и генацификацията там, ще има генацификация в България. И това е неизбежно. Защото има нацизъм“⁶⁵. Опитът е да се реабилитира путинизмът и да се отъждестви антифашизмът със Съветския съюз, който е етап от развитието от империята, но не само – да се даде прогноза, че Русия ще спечели войната, да се всява страх от бъдещи действия на Русия, със заговолство да се очаква „генацификацията на България“, да се разделя общественото мнение, да се поляризира обществото на „умните и красивите“, от една страна, и „грозните и бедните“, от друга.

Друга ключова тема за периода октомври-декември е приемането на България и Румъния в Шенген по въздух и вода.

Посланията са ясни – най-напред с известно злорадство коментарът е, че няма да стане, хората не ни искат. След това тезата става, че да ни приемат в Шенген по въздух и вода е по-лошо, отколкото да не ни приемат въобще. Частичното приемане се рамкира от пропагандата като удар по идентичността на българите като част от Европейския съюз. Обявяването на решението за влизането ни в Шенген е представено не като успех, а като неуспех, като компромис⁶⁶. Предварително започва подготовка – тиражира се, че Австрия изисква влизането на сирийци и афганистанци в България, ако я приеме в Шенген. Фалшивка,

58 https://glasove.com/public_html/novini/deyan-nikolov-vazrazhdane-demontiraneto-na-pametnika-e-istorichesko-prestaplenie-tselyash-to-vrashtaneto-na-fashizma; https://glasove.com/public_html/novini/valentin-vatsev-balgariya-e-na-raba-na-natsizam-ot-ukrainski-tip [Accessed: 06.02.2024].

59 <https://pogled.info/tv/alternativen-pogled/prof-darina-grigorova-tova-ne-e-demontazh-tova-e-razryazvane-po-nai-kasapski-nachin.163830> [Accessed:06.02.2024].

60 https://glasove.com/public_html/intervyuta/darina-grigorova-sled-denatsifikatsiyata-na-ukrayna-shte-posledva-denatsifikatsiya-i-na-balgariya-neizbezhno [Accessed: 06.02.2024].

61 https://glasove.com/public_html/intervyuta/darina-grigorova-opitat-da-porugayat-vsichko-balgarsko-ima-obraten-efekt [Accessed: 06.02.2024].

62 https://glasove.com/public_html/novini/kostadinov-obyavyavame-boykot-na-bezzakonieto-dnes-shte-otrezhat-glavite-na-pametnika-utre-nashite [Accessed:06.02.2024].

63 <https://glasove.com/na-fokus/viza-nedyalkova-koga-shte-slozhite-hitler-na-oprazneniya-postament> [Accessed:06.02.2024].

64 https://glasove.com/public_html/intervyuta/darina-grigorova-sled-denatsifikatsiyata-na-ukrayna-shte-posledva-denatsifikatsiya-i-na-balgariya-neizbezhno [Accessed:06.02.2024].

65 *Пак там.*

66 https://glasove.com/public_html/novini/den-sled-rumaniya-denkov-prizna-za-kompromisa-vlizame-v-shengen-samo-po-vazduh-i-voda [Accessed:06.02.2024].

опровергана от Factcheck, която е силно подгържана от пропагандните канали⁶⁷. А **Делян Добрев** казва, че „приемането на афганистанци и сирийци“ е „национално предателство“⁶⁸. **Костадинов** също се включва, споделяйки страха, че **България се превръща в бежански лагер**⁶⁹. **Валентин Вацев** също натрапва тази теза на 31 декември в интервю⁷⁰ – няма полза от Шенген, само **ще ни натрапят мигранти**⁷¹.

Изобщо 31.12.23 г. е ден, посветен от *Media Mall* на всестранно заклеяване на приемането на България в Шенген. Интересно защо обаче това приемане тревожи и Елеонора Митрофанова – вероятно най-вярна българска патриотка.

Последният щрих е пускането на опорката за „Военен Шенген“. „Военен Шенген“ действително е термин от дискусиите в НАТО след анексията на Крим през 2014 г., с който се назовава нуждата от улесняване на придвижването на войски на територията на страните от алианса с цел по-бърз отговор в случай, че Кремъл прогължи военната си агресия на запад.⁷² Натовският термин действително заема топонима Шенген, за да обозначи с него идеята за свободно придвижване в съвсем друга област, но няма нищо общо фактически и юридически с напълно цивилното Шенгенско споразумение. Една от наративните иновации в края на 2023 г. е целенасоченото смилане на разликата: пропагандно **приемането на България в Шенген⁷³ по въздух и вода се свързва с подготовка на война Русия – НАТО**: отстраняват се границите заради бъдещо придвижване на войските. Кове се еквивалентността: приемането ни в Шенген = военен Шенген. **Фалшивата опорка, че се създава „военен Шенген“, освен това е гарнирана апетитно със слуха: „говореше се“, че Камчия ще бъде отнета от сегашните ѝ собственици и ще бъде използвана за разполагане на натовски дивизии⁷⁴.**

Ето един пример от тази подготовка с гласа на добре познатия геополитически пропагандист Валентин Вацев в интервю за *Епицентър*, препубликувано в новата медия *Media Mall*:

Това правителство става все по-неуместно. Казах вече – то залага на пропагандни удари, а не на реален управленски процес. То ще има задача в един Военно-временен процес – когато стане необходимо, което е много вероятно, България да участва във Война НАТО – Русия. Защото в момента конфликтът НАТО – Русия е фактически, но не е юридически. Когато се премине от фактическо в юридическо състояние, България ще бъде принудена от днешните управляващи да се ангажира със съответните действия. И тогава ще стане ясно каква е истинската природа на това правителство.⁷⁵

Както се случва няколко пъти, Вацев бърза да прогласи новите пропагандни тенденции: „геополитическият вектор, който изисква България да е готова да воюва през 2024 г.“⁷⁶

67 https://glasove.com/public_html/novini/avstriya-vazdushen-shengen-sreshnu-priemane-na-siriyski-afganistantsi-tova-se-dogovorihmes-balgariya-i-rumaniya; https://glasove.com/public_html/na-fokus/chitateli-na-glasove-denkov-ostavka-pokani-si-afganistantsi-u-vas; https://glasove.com/public_html/novini/avstriya-potvardi-vlizame-po-vazduh-i-more-v-shengen-ako-priemem-bezhantsi-ot-afganistan-i-siriya [Accessed:06.02.2024].

68 https://glasove.com/public_html/novini/delyan-dobrev-za-saglashenieto-po-shengen-natsionalno-predatelstvo-perfekten-povod-za-ostavka [Accessed:06.02.2024].

69 https://glasove.com/public_html/novini/kostadin-kostadinov-pravitelstvoto-prevrashata-balgariya-v-ogromen-bezhanski-lager [Accessed:06.02.2024].

70 https://glasove.com/public_html/novini/vatsev-kabinetat-na-denkov-chaka-zapoved-ot-pentagona-da-ni-vkara-vav-voyna-s-rusiya-dogovorkata-za-shengen-e-svinshina [Accessed:06.02.2024].

71 <https://glasove.com/intervyuta/vatsev-kabinetat-na-denkov-chaka-zapoved-ot-pentagona-da-ni-vkara-vav-voyna-s-rusiya-dogovorkata-za-shengen-e-svinshina> [Accessed:06.02.2024].

72 За значението на термина „Военен Шенген“ Виж: <https://foreignpolicy.com/2024/03/04/europe-military-autonomy-nato-schengen/> [Accessed:13.04.2024].

73 <https://www.youtube.com/watch?v=0vWtHLVzW4>. Това е интервю в Телеграм канала на новорегистрираната от нашия мониторинг пропагандна медия Ефир.инфо с о.з. полк. Чавдар Борачев. Вж. и <https://pogled.info/svetoven/evropa/obrechnata-evropa-vremeto-na-geopoliticheskite-smartnitsi.163938> [Accessed: 06.02.2024].

74 <https://www.youtube.com/watch?v=0vWtHLVzW4> [Accessed: 06.02.2024].

75 <https://mediamall.info/news/vatsev-kabinetat-na-denkov-chaka-zapoved-ot-pentagona-da-ni-vkara-vav-voyna-s-rusiya-dogovorkata-za-shengen-e-svinshina-9146news.html> [Accessed: 06.02.2024].

76 Пак там.

Освен „втора ръка хора“, чрез „продажните си елити“ се превръщаме в „пушечно месо“, фронт в бъдещ конфликт между Русия – НАТО. Всичко това означава също, че интеграцията ни в Европейския съюз ни излага да опасност.

Друго събитие за периода са военните действия в Близкия изток, започнали с масирания терористичен удар на Хамас по Южен Израел на 7.10.23 г., израелската военна кампания в Газа и отзвукът на кризата в резолюцията на Общото събрание на ООН (30.10.23 г.) са едни от основните външнополитически теми. *Поглед инфо* и *Гласове* провеждат позицията на официална Москва, че Израел е васален на САЩ, че израелските удари по Газа са под диктовката на САЩ, което води до пропалестински надигания не само в мюсюлманския свят, а и в европейските страни⁷⁷. А общата теза звучи така по повод срещата на иранския Ибрахим Раиси и руския Владимир Путин президенти на 9.12.23 г.:

*И без това е напълно възможно да се каже, че войната в Палестина се превърна във Втория фронт в националноосвободителната битка, която Русия води срещу обединения Запад.*⁷⁸

Така войната е представена основно през руската гледна точка – тя е прокси война на САЩ.

Войната също се използва от Руската федерация и официалните говорители на Кремъл, за да се измие образът на Русия като агресор. Путин за пореден път определя Русия като носител на мира. Песков малко преди това също казва, че поради подгържането на отношения с двете страни, Русия може да бъде „гарант на мира“⁷⁹.

В допълнение се появяват и станалите модерни деколонизални критици – Европейските държави са колонизатори⁸⁰, дехуманизиращи палестинците.

Друга тема за последното тримесечие на 2023 г. е войната в Украйна. Тя е представена през темата за изчерпването на запасите от оръжия, както и жертвите сред украинските войници. Постепенно около това ядро ще се натрупат множество статии – вече се говори за оцеляване на Украйна, а не за победа. Натрапва се и тезата, че ЕС не е готов да се жертва за Украйна, а САЩ оттеглят подкрепата си⁸¹. Въобще Москва печели, а Западът и Украйна – губят⁸². Очакваният триумф е възят чрез прокарането на аналогия между 1944 г. и настоящите събития:

В календара на генерал-полковник Андрей Картополов, ръководител на парламентарната комисия по отбрана в руската Дума, както той сам наскоро призна, сега е „1944 г.“. Когато Червената армия в победоносния си марш вече се приближава до предвоенните граници на Третия райх, за да продължи към Берлин. Картополов, както и неговите колеги с големи генералски звезди (и дори самият „главнокомандващ“, въпреки че е само подполковник), виждат в украинско-руската трагедия великолепна, все по-успешна реконструкция на Великата отечествена война. Тоест конфронтацията между държавите на Сталин и Хитлер, която първоначално

77 Ето например една публикация от 31.10.23 г.: <https://pogled.info/svetoven/amerika/sasht-vidyaha-spaseniето-si-v-antisemitizma.162258> [Accessed: 06.02.2024].

78 <https://pogled.info/svetoven/tainata-na-pregovorite-i-usmivkite-na-prezidentite-na-rusiya-i-iran-vtori-front-shte-ima.163629> [Посетен на 06.02.2024 г.]

79 https://glasove.com/public_html/novini/peskov-rusiya-mozhe-da-pomogne-za-reshavaneto-na-palestinsko-izraelskiya-konflikt-tya-poddarzha-kontakti-i-s-dvete-strani [Посетен на 06.02.2024 г.]

80 <https://glasove.com/na-fokus/evropeyskiyat-kolonialen-rasizam-dehumanizira-palestintsite-i-prinizava-stradaniето-im-do-tochkata-na-neznachitelnost> [Посетен на 06.02.2024 г.]

81 <https://glasove.com/komentari/figaro-ukrayna-e-vse-po-izolirana-na-fona-na-rusiya> [Посетен на 06.02.2024 г.]

82 https://glasove.com/public_html/komentari/gazeta-vyborcza-moskva-triumfira-zapadat-shte-pretarpi-tezhko-fiasko-zaedno-s-ukrayna; [https://glasove.com/public_html/novini/cnn-ako-ukrayna-pecheli-za-kakvo-mu-e-dopalnitelna-pomosht-na-zelenski;](https://glasove.com/public_html/novini/cnn-ako-ukrayna-pecheli-za-kakvo-mu-e-dopalnitelna-pomosht-na-zelenski) <https://glasove.com/intervyuta/blumbarg-ami-ako-putin-pobedi-evropa-obsazhda-posleditsite-ot-eventualno-porazhenie-na-ukrayna> [Посетени на 06.02.2024 г.]

беше ужасно неуспешна за СССР, след това стана решителна и накрая триумфална. Владимир Путин – ако това все още е той, а не неговият двойник „Василич“, както твърди проф. Валерий Соловей – отдавна не е бил в толкова добро настроение, не е изглеждал толкова ведър и самоуверен. Той е убеден, че неговите войски, подобно на Червената армия, след поражения на фронта и загуба на територии, вече са се научили да се бият, че имат много техника и хора, а украинската кръв изтича на потоци. За това той повтаря лозунга на Сталин, който днес се чува навсякъде в Русия: „Победата ще бъде наша“.⁸³

Причината за този историко-триумфалистски разказ е, че руският президент започва нова предизборна кампания. Така изводите стигат до пълен абсурд, изглежда, че самият Путин сглобява ракети и постига военни успехи:

Днес той е сглобил повече от 900 самонасочващи се ракети. До 17 март той може редовно да провежда масирани разрушителни обстрели на Украйна на седмична база (почесто безсмислени), показвайки, че непрекъснато постига военни успехи.⁸⁴

Путин е сочен като човек, който е превърнал Русия във велика сила. Предизборната кампания се превръща в основание за повтарянето на наратива за възраждането на Русия.

Не на последно място за периода са две речи на кремълския глава, от началото и от края на тримесечието, които обявяват и затвърждават имперските амбиции на Русия, преди това присъстващи в други наративи.

Първата е изнесена в началото на октомври във Валдай (в *Поглед инфо* се публикува възхвала на речта от Андрей Перла; 08.10.2023). Речта е определена като „събитие от световен мащаб“ (Песков), в което се постановяват „особеният път на Русия“, „действителното“ ѝ „място в света“ и „природата на държавата Русия“. И има защо, по същество това е обявяване на имперски курс⁸⁵.

Речта е наречена „философска реч“, „насочена към вечността“. Тезата е, че „СВО има за цел да спре тази война“, „така наречената война“, започната – според имперската реч – от Запада с „преврата в Киев“. Основният удар е срещу западната доктрина за международен ред, основан на правила – „Това са просто някакви простотии и безумия... проява на колониално мислене“⁸⁶. Статията обобщава речта така: „Говорейки за Русия като държава-цивилизация, Владимир Путин никога не е произнесъл думата „империя“. Но в същото време е невъзможно да не признаем: това, което той описва, е точно това, което наричаме империя тук, в Царград“⁸⁷.

Че това е „обявяване на империя“ съобщава със заговорство и Александър Дугин: материалът е публикуван на същия 08.10.2023 г.: „Терминът „Държава-цивилизация“ е въведен в научните трудове от приятеля ми, китайския мислител Чжан Вейвей и всъщност значи „империя““.

На последното заседание на Валдайския клуб и по-рано в своите програмни речи Путин нарича в прав текст Русия „Държава-цивилизация“. Фактически това е обявяване на империя⁸⁸.

83 <https://glasove.com/novini/gazeta-wyborcza-moskva-triumfira-zapadat-shte-pretarpi-tezhko-fiasko-zaedno-s-ukrayna> [Accessed: 06.02.2024].

84 Пак там.

85 Линк към Възхвалата: <https://pogled.info/svetoven/russia/putin-govori-za-znachenieto-na-svo-novata-deklaratsiya-za-nezavisimost.161382> [Accessed: 06.02.2024].

86 Пак там. Думите не са на автора на материала, а са цитат от речта на Путин.

87 Пак там.

88 <https://pogled.info/svetoven/russia/kakvo-se-krie-zad-termina-darzhava-tsvilizatsiya.161370> [Accessed: 06.02.2024].

Следва Путинова реч, по същество повтаряща основните моменти на Валдайската и утвърждаваща имперската геостратегическа доктрина на Кремъл, реч, произнесена на Всемирния руски народен събор на 28.11.23 г. Сърцевината ѝ е държавата-цивилизация, която не признава независими държави на територията на историческа Русия (т.нар. руски свят). А тя е там, където има руски хора:

Руският свят – това са всички поколения на нашите предци и нашите потомци, които ще живеят след нас. Руският свят е Древна Русия, Московското царство, Руската империя, Съветският съюз, това е съвременна Русия, която възвръща, укрепва и умножава своя суверенитет на световна сила⁸⁹.

С една дума – империя, която се простира докъдето не се натъкне на по-голяма сила.

Към предишната октомврийска реч е добавен и стародавният рефрен, че Западът се стреми да разчлени Русия, за да заграби несметните ѝ ресурси.

---

89 <https://iz.ru/1612464/2023-11-28/vystuplenie-putina-na-zasedanii-vrns-glavnoe> [Accessed: 06.02.2024].

4. Говорителите на руската пропаганда през 2023 г.

Валентин Вълканов

Руската пропаганда навлиза в България значително през препечатване в онлайн източници. Нейните основни наративи не са се променили значително през последните години, въпреки че някои търпят леки промени в нюансите и интензитета си. Основният начин за разпространение е директен превод на статии от руски, но наративите на Кремъл се тиражират и от редица родни говорители, чиято активност леко се разколебава непосредствено след началото на войната в Украйна, но впоследствие някои от тях се активизират. Говорителите имат една основна функция – да интерпретират актуалните събития, преработвайки ги през призмата на кремълските наративи, за да насочат обществените нагласи и оценки в „правилната“ посока. Тази адаптация има две основни посоки:

- 1) Напасват ги към променящата се реалност, която понякога се отклонява твърде много от тях, защото пропагандните клишета рискуват да се оголят като напълно кухи фрази;
- 2) Опитват чрез клишетата да променят общественото съзнание и оттук да влияят пряко на политическия и обществен живот в страната.

Настоящата част от доклада ще направи обобщение на позициите, които заемат някои от основните проруски говорители, и които могат да бъдат проследени в българското онлайн пространство за 2023 г. Фокусът е върху президента Румен Радев, партийните лидери Корнелия Нинова (БСП) и Костадин Костадинов („Възраждане“), журналистите Петър Волгин и Мартин Карбовски. Те са избрани предимно заради обществената си значимост и чуваемост. Трябва да се добави и че проруските гласове са далеч по-консолидирани и мобилизирани от гласовете, които се опитват да им противостоят и да утвърждават прозападни ценности и системи на управление. Гласовете на поддръжниците на либералната демокрация са значително по-слабо мобилизирани и по-вяли.

А. Говорител: РУМЕН РАДЕВ

Президентът Румен Радев е институционално най-високопоставеният разпространител на (про)кремълски пропагандни наративи, които стават особено експлицитни по темите за войната в Украйна. Той е остър противник на военната помощ за жертвата на руската агресия и критикува политическите субекти, заемащи категорични прозападни позиции. Тях нарича „военолюбци“, а войната често вижда като не повече от „конфликт“.

За Радев помощта за Украйна е форма на „въвлечане във война“, а инициативната за осигуряване на 1 млн. беоприпаси на украинската войска през лятото на 2023 г. намира за „грешка“:

Много медии ме обвиниха в двуличие – никога не е било така. Сега всичко си дойде на място. И у нас, и в Брюксел съм твърдял, че България не трябва да се намесва с оръжие в този конфликт. Виждате, той ескалира, изтощава нашата икономика. Стана ясно, че България ще е част от инициативата за 1 млн. снаряда. Не подкрепям. Ако правителството вземе това решение, това ще бъде грешка.⁹⁰

В това негово изказване от месец юни се появява и една класическа за кремълската пропаганда теза – санкциите срещу Русия вредят на Европа, докато руската икономика остава незасегната. Радев неколккратно през годината я употребява, за да стигне до едно от най-ярките си изказвания, в което съчетава разказите срещу помощта за Украйна и санкциите:

Искам да стане ясно, че Украйна настоява да води тази война. Но също така трябва да е ясно, че сметката се плаща от цяла Европа.⁹¹

Съществена позиция срещу военната помощ за нападнатата гържава е, че тя е за сметка и на националната сигурност. Той обвинява т.нар. от него „военолюбци“ в безотговорност, насаждайки страх дори за териториалната цялост на България:

Недопустимо е немалка част от политическите ни партии да гледат на въоръжените сили не като гарант за териториалната цялост и сигурността на страната, а като донор за военна помощ за армията на Украйна.⁹²

Атаките на президента срещу прозападните политически партии в 49-ия състав на българския Парламент са интензивни и той редовно намира повод да ги отпрати. Освен постоянната тема за войната и помощта за Украйна, употребено бе и задължението му да връчи проучвателен мандат за съставяне на правителство на ПП/ДБ през месец май, когато той призова коалицията да не го изпълнява, тъй като не било „целесъобразно“. Друг повод бяха готвените промени в Конституцията в края на годината, които предвиждаха ограничаване на правомощията на президента, включително и при съставяне на служебно правителство.

Ключово позициониране в националистическия спектър, характерно за прокремълските политици в България, бе негово изказване по повод официалното откриване на пилона в Рожан, развяващ българския флаг, инициатива, която срещна сериозна критика от либералната и

90 <https://epicenter.bg/article/Radev--Vrklyuchvaneto-ni-v-osiguryavaneto-na-1-mln--boepripasi-i-snyadyi-za-Ukrayna-shte-bade-greshka/318647/2/0> [Accessed: 22.02.24].

91 <https://glasove.com/intervyuta/radev-ukrayna-nastoyava-da-vodi-tazi-voyna-smetkata-se-plashta-ot-tsyala-evropa> [Accessed: 22.02.24].

92 <https://politikata.net/538043/> [Accessed: 22.02.24].

демократична общност, чийто политически представител на първо място е прозападната коалиция ПП/ДБ:

Днес ние казваме не на nihilизма и безродието, които катастрофираха в своето безчестие с опитите си да охулят и сломят тази инициатива.⁹³

Обвинението в nihilизъм и безродие, което той отправя към либералната общност в България, е част от друга линия на критика, която наблюдаваме още по-ярко при други проруски говорители.

Б. Говорител: КОРНЕЛИЯ НИНОВА

Един от основните подгласници на основната позиция на Радев срещу помощта за Украйна е лидерът на БСП Корнелия Нинова. Тя системно говори за „мир“ и „неутралитет“ на фона на руската агресия, като се опитва да насажда и страх от изпращане на български военни на бойното поле:

Искам да препотвърдя – ние сме за неутралитет на България по отношение на войната в Украйна. Не на военната подкрепа, не на недай си боже изпращането на жива сила.⁹⁴

Нинова не пропуска да употреби и фундаменталната за проруските говорители опорка отнoсно европейските санкции срещу Русия, която преплита с призивите за мир и въздържане от военна помощ за Украйна:

Ще апелираме за неутралитет на България, да не се доставя оръжие, да спрат военните действия, да се преговаря за мир. Обявихме се против санкциите срещу Русия, от тях пострада най-вече Европа – настъпи енергийна, икономическа и социална криза.⁹⁵

Лидерът на БСП заявява и позицията си срещу членство на Украйна в НАТО, защото, казва тя, това би означавало България да се превърне в прифронтна държава, но и жертва, освен че ще доведе до световна война:

БСП няма да подкрепи декларацията за членство на Украйна в НАТО. Сериозните и големите държави членки – САЩ, Германия, Франция, Унгария изразяват резерви и има изказвания дори на Байдън и Столтенберг, че трябва да се въздържат на този етап от позиция за приемане на Украйна в НАТО и, че това би изправило целия алианс срещу Русия, а това означава световна война. [...]...можем да бъдем превърнати не само в прифронтна държава, но и в жертва на тази война.⁹⁶

Популизмът и демагогията, характерни за реториката на лидера на БСП, преминават и през други теми, които се превръщат във фундаментални за социалистическата партия през 2023 г. На първо място това е темата за т.нар. „джендър идеология“. Повод е Истанбулската конвенция и борбата срещу домашното насилие, заг които Нинова приважда въвеждане на

93 <https://www.marica.bg/region/smolqn/rumen-radev-izdigna-tribagrenika-na-rojen> [Accessed: 22.02.24].

94 <https://epicenter.bg/article/Korneliya-Ninova--G-n-prezident--napravihte-golyama-greshka--kato-ne-vnesohte-byudzhet-/313326/2/0> [Accessed: 22.02.24].

95 <https://novinilive.allbg.eu/889265/> [Accessed: 22.02.24].

96 <https://djadja.bg7.eu/964067/> [Accessed: 22.02.24].

„трети пол“ от европейското законодателство:

Ние от коалиция „БСП за България“ в четвърто поредно Народно събрание внасяме Закон срещу домашното насилие. Но зад паравана на тази благородна кауза, Истанбулската конвенция въвежда в Европейското законодателство трети т.нар. „социален пол“, различен от биологичния мъж или жена.⁹⁷

Социалистите, по механизмите на популистките партии, се опитват да иницират и референдум срещу тази „идеология“ под претекста на защита на децата на България:

Помогнете ни да спасим поне децата, подкрепете ни в започналия референдум за забрана джендър идеологията в училищата. Вашият подпис днес е инвестиция – инвестиция в живота и в бъдещето на децата, а това означава бъдещето на България.⁹⁸

Страховете, които Нинова се опитва да внушава, вървят не само по линия на борбата с домашното насилие, но и на влизането на България в еврозоната, за което според нея не сме „подготвени“. Критику към прозападното управление има заради промените в Конституцията, които са „предателство“, както и по повод на неизлъченото интервю на Елеонора Митрофанова в предаването на Петър Волгин, което Нинова привижда като „посегателство върху свободата на медиите и словото“, а за демонтажа на ПСА смята, че е „варварски акт на убиване на българската история, на заличаване на паметта“.

Такива интерпретации намираме и при други говорители, но отличително за реториката на Нинова през 2023 г. остава нейна публикация във Фейсбук от 29 август по повод на фалшива новина от Янка Такева, която обявява, че МОН решава българският език да се изучава като чужд, ако не е майчин, а лидерът на БСП заявява, че прозападното правителство „ни обезбългарява“, а управляващите обявява за „безродници“:

Хора, събудете се. Сглобката, наречена правителство, ни обезбългарява брутално. В Министерството на образованието обсъждат българския език да се изучава като чужд език, когато не ти е майчин.

Чувате ли? В България българският език е чужд. А Конституцията, в която пише, че българският език е официален? А българщината? А род и Отечество? Безродници, спрете се! Българи, събудете се!⁹⁹

В. Говорител: КОСТАДИН КОСТАДИНОВ

Характерната за проруските политически говорители националистическа реторика на гемагогия и популизъм намира още по-остри форми в изявленията на лидера на „Възраждане“ Костадин Костадинов. Той много по-плътено се придържа към структурата на кремълските пропагандни наративи. Генерална тема за него е хегемонията на САЩ, които контролират директно българското правителство, а личното му присъствие на прием в началото на месец юни в посолството на Руската федерация и снимките с посланик Митрофанова не

⁹⁷ <https://duma.bg/korneliya-ninova-podkrepete-ni-v-referenduma-sreshtu-dzhendar-ideologiyata-n274498> [Accessed: 22.02.24].

⁹⁸ Пак там.

⁹⁹ https://www.facebook.com/NinovaKorneliya/posts/864458971704540/?paipv=0&eav=Afy2p8A2eFr-9wze1jy73_mP [Accessed: 23.02.24].

оставят съмнение в доброжелателното му отношение (както и това на партията му) към режима на Путин. Тогава той обобщава:

Крайно време е да се освободим от пагубното американско колониално робство и България отново да стане свободна и независима държава!¹⁰⁰

Най-тежки атаки той отправя към демократичните прозападни българи, на първо място либералите, и техните политически представители ПП и ДБ. Епитетите към тях изобилстват, като на няколко пъти ескалират до гуми като „българоубийци“, „озверяла античовешка папач“ и др.:

Вчера с интерес видях какво пишат и към какво приканват рупорите на американското посолство – общо взето от техните профили се лееше кръв и се призоваваше за война, избивания, метежи и всевъзможни други сходни неща (при изискване, че не вземат участие персонално, естествено). Сега, несъмнено, са разочаровани, само че единствено няколко часа бяха задоволителни, с цел да се види какво съставляват те – една озверяла античовешка папач, жадуваща кръв и мечтаеща за войни и принуждение. Ето за какво дълг на всеки един естествен жител е да направи всичко по силите си, с цел да може тази уродлива сган да бъде унищожена – за положителното освен на България, само че и на човечеството.¹⁰¹

При коментар на отхвърлян от управляващите (както той ги разбира – ПП/ДБ, ГЕРБ и ДПС) законодателен проект, Костадинов дори зове за унищожение:

Управляват ни българоубийци. Тези българоубийци трябва да бъдат унищожени, защото в противен случай те ще унищожат нашия народ и нашата държава.¹⁰²

Логична е и позицията му спрямо войната и Володимир Зеленски, позиция заявена недвусмислено при визитата на украинския президент в България през юли:

Президентът на Украйна идва, не за да се срещне с нашия президент, а с американския премиер – Денков. Идва, за да ни провокира, за да ни дразни. Защото американският посланик тук има една единствена цел – гражданска война в България и след това вълчането ѝ в мащабен конфликт.¹⁰³

Това изказване на лидера на „Възраждане“ събира в себе си първата точка от геополитическата конспиративна логика на кремълската пропаганда – САЩ като хегемон, който контролира директно българското правителство, и демагогията за вътрешнополитическа употреба, според която България ще бъде въввлечена във войната. Изказването му печели вниманието дори на руската агенция ТАСС, която го разпространява.

Костадинов не спестява и хвалби за режима на Путин. Руският президент „трябва да бъде похвален, а не обвинен“ по повод на осъждането му от Международния наказателен съд, който издаде заповед за арест на Владимир Путин за военни престъпления, а социологическите проучвания, които показват, че българите са започнали да имат критично отношение към Русия, са „платени от вездесъщото американско посолство“. Според него има проукраинска и антируска пропаганда, които са част от „съвременната неофашистка американска пропаганда“. Той смята, че в България има „американски колониален режим“, който иска да „забрани“

100 <https://www.bgonair.bg/a/2-bulgaria/308763-kostadinov-za-snimkata-si-s-mitrofanova-nameri-se-dokazatelstvo-che-sme-proruska-partiya> [Accessed: 23.02.24].

101 https://novini247.com/novini/liderat-na-formatsiyata-vazrajidane-kostadin-kostadinov-stava-vse-po-aroganten_6503449.html [Accessed: 23.02.24].

102 <https://glasove.com/novini/kostadinov-upravlyavat-ni-balgaroubiytsi> [Accessed: 23.02.24].

103 <https://www.bgonair.bg/a/2-bulgaria/311559-kostadinov-zelenski-idva-za-da-ni-provokira-i-drazni> [Accessed: 23.02.24].

„Възраждане“, а управляващите са „неофашисти“. Обвиненията във фашизъм са стандартна тактика на Костадинов, а груг повод за тях е демонтажът на ПСА. През изминалата година Костадиновата реторика практически свали патриотичната маска за прикриване на кремълските опорни точки.

Други основните теми за вътрешнополитическа употреба също целят да всяват страх предимно през стандартните за прокремълските говорители популистски тези. Пословични станаха опитите на „Възраждане“ да организират референдум „за запазване на българския лев“ и срещу влизане в еврозоната, периодичното говорене за „гражданска война“, демагогията по бежанската тема, възникнала около Шенген, според която България ще се превърне в „голям лагер за азиатци и африканци, в който ние българите последователно ще станем малцинство“, разбира се под управлението на едно „марионетно“ правителство.

Г. Говорител: ПЕТЪР ВОЛГИН

Петър Волгин се е превърнал в модерен класик на антизападното и проруско говорене. Един от най-тиражираните от него разкази с директен произход от Кремъл е този, че демократичните политически партии искат да вкарат България във войната, включително и с изпращане на наши войски там:

Тези партии ще направят всичко възможно, за да ангажират България колкото се може по-активно в бойните действия, включително и с директно участие на наши войски там.¹⁰⁴

Волгин обяснява тезата си с една от основните опорки на кремълската пропаганда – тези политически субекти са обрисувани като изцяло зависими от САЩ („кукли на конции“) и правещи това, което им бъде наредено, като дори, в подмазвачеството си, се състезават кой е „най-правовен евроатлантик“. Демонтажът на ПСА е част от това състезание:

Вероятно управляващите имат и други доводи да бързат с рушенето на монумента освен дълбоките си комплекси. Може би се надяват, че като премахнат един паметник, свързан с Русия, господарите от Посолството ще започнат да гледат на тях с още по-голямо доверие.¹⁰⁵

Основна линия, по която Волгин се опитва да дискредитира проевропейската общност в България, е чрез прокарването на тезата, че нейните представители са предатели, прогажници и мразят българите. На снаряжение е впрегната и дискусиата за 111-метровия пилон в Рожен, който трябва да развее българското знаме от средата на юли. Тя става повод за употреба на темата за глобализацията, присъща за говорителите на прокремълската пропаганда, обикновено употребяване конспиративно – „безличната сивота на глобалната анонимност“ предхожда налагането на „тотална цензура“.

Повод за обвинения в цензура е и неизлъченото интервю на Елеонора Митрофанова в края на 2023 година, когато управляващите са обвинени в стремеж за „тотален контрол“ върху

¹⁰⁴ https://retro.bg/komentari/strongpetr-volgin-pp-db-i-gerb-sds-ni-butat-vv-voynastrongbr-nbspbr-nbspbr-nbsp_33808.html [Accessed: 23.02.24].

¹⁰⁵ <https://mediamall.info/news/butnaha-pametnika-obezobraziha-konstituciyata-i-zatvardiha-kontrola-varhu-mediite-mislyat-si-che-sa-vechni-no-ne-znyat-che-mn-8578news.html> [Accessed: 23.02.24].

медиите.

Основната цел на властта е да наложи тотален контрол върху всички средства за масова информация, били те обществени или частни, традиционни или нови.¹⁰⁶

Атаките на Волгин са насочени и срещу гражданския сектор в България. Той е част от тази либерална общност в българското общество, която бива обвинявана в арогантност, зауба на връзка с реалността и подмазвачество, а политическите им представители са „едно общо безмозъчно и евроатлантическо нищо“.

Любопитен сюжет се развива около Волгин в едно интервю¹⁰⁷, което той дава пред забранената в ЕС руска телевизия „Россия 1“. В него той противопоставя „обикновените хора“ в България на елитите, заявявайки, че първите не виждат враг в Русия, а вторите смятат и говорят, че тя е „виновна за всичко“ – теза напълно единогласна и почти дословно повтаряща твърденията на Елеонора Митрофанова и Леонид Рашетников.

Д. Говорител: МАРТИН КАРБОВСКИ

Онлайн медийното присъствие на Мартин Карбовски през 2023 година бе по-слабо спрямо останалите говорители, но каналът му в социалната мрежа YouTube набъбна до около 180 хиляди последователи, като числото продължава да расте.

Основната тематика, върху която работи Мартин Карбовски, е фокусирана върху процесите на разпаг в българското общество, за които той обвинява предимно проевропейските политически елити и говорители. По логиката на руската пропаганда Карбовски настоява, че част от българския политически елит е „наведен“ на Запад, а в резултат – игнорира българския интерес:

Каквато и да е коалицията, тя ще бъде в интерес на изнасянето на оръжия или вкарването на войски, оттук нататък нашият контрол е никакъв... Ние трябва да се занимаваме с нашите проблеми. Политиците трябва да забравят за малко навеждането на запад и да започнат да правят нещо в българския интерес.¹⁰⁸

Обичаен реторически похват за него е сравнението на либералните демократични общности в България със символи на социалистическата номенклатура преди 1989 година – те са „болшевици“, а от това сравнение не е пощаден и Европейският съюз:

Европейският съюз да не се превърне в Съветския съюз и Брюксел да не се държи като Москва.¹⁰⁹

Понякога обаче властта се превръща и във „фашистка“, не просто продажна, по логиката на кремълската пропаганда, а дори тоталитарна¹¹⁰. Този „строй“ журналистът нарича „мутро-фашизъм“ и използва повода да се противопостави на различни атаки срещу Русия.

¹⁰⁶ *Пак там.*

¹⁰⁷ <https://novini.cyou/petar-volgin-dade-intervyu-za-zabranenata-v-es-televizija-rusiya-1-obsht/> [Accessed: 23.02.24].

¹⁰⁸ <https://elhovo.news/?p=168048> [Accessed: 23.02.24].

¹⁰⁹ <https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/karbovski-izriqna-kogo-prashcha-vv-vlastta-527850.html> [Accessed: 23.02.24].

¹¹⁰ *Да не забравяме, че в даден момент Путин събра в едно САЩ/НАТО и ЕС като „колективен Запад“, тоест абсолютното зло и тоталната власт е вече в непосредствено съседство, а не отвъд океана.*

Днес има един нов мутро-фашизъм, който е добър единствено в пропагандата. Чета, че наводненията са заради строежите на руснаците по Черноморието, че Русия е убила Левски. Това е пропаганда. Имаме много по-лош проблем – имаме строй, който наистина започва леко да прилича на криптофашизъм, на прото-фашизъм.¹¹¹

Сякаш най-красноречиви стават обвиненията на Карбовски във фашизъм покрай гемонтажа на ПСА, когато реакциите на Дървева, Волгин, Григорова и Карбовски звучат добре спет и синхронизирани. Тогава Карбовски публикува материал, озаглавен „Да, фашизъм е!“. Той е особено интересен с патоса си, но и с широкия тематичен мащаб, който засяга. В него Карбовски практически обявява за фашизъм всяко по-сериозно политическо действие на проевропейското управляващо мнозинство – от гемонтажа на ПСА, през промените в Конституцията и неизлъченото интервю на Митрофанова, до привидените от него простъпки към „отричане на историята“ и „остракиране“ на несъгласните, предизвикващи различни страхове.

Рязането на паметници е фашизъм. Горенето или редакцията на книги е фашизъм. Голането на журналисти и търсенето на „правилна“ гледна точка е фашизъм. Отказът от история и промяна на учебниците е дори повече от фашизъм. Фашизъм е да се настройват групи хора едни срещу други по исторически повод, а в ефира да се хвърли вината върху купчината желязо.¹¹²

Карбовски обаче има две оригинални постижения, които го отличават от колегата му журналист Петър Волгин, а именно излъчените интервюта с двамата директни говорители на Кремъл – посланика Елеонора Митрофанова и говорителя на Министерство на външните работи Мария Захарова.

Първо е интервюто с Митрофанова¹¹³ през април. Съвсем логично в него се преминава гетайлно през целия корпус на кремълската пропаганда. Основна тема е войната, за която са виновни САЩ и НАТО, а Русия всъщност е искала да избегне конфликт, но е трябвало да се погрижи за провъзгласените ДНР и ЛНР. Минава се и през тезата за зависимостта на Европа от САЩ, силната руска икономика, високият брутен вътрешен продукт, Минските споразумения и дори роголюбие. Във въпросите си Карбовски използва вече изкованите от (про) руската пропаганда в България „войнолюбци“, както и „коалиция на войната“.

През месец юли идва и интервюто с Мария Захарова. То също преминава през широк набор от пропагандни наративи, засягайки актуалните към онзи момент събития, но и през фундаменталните разкази, чрез които хибридната машина на Кремъл атакува публичните дискурси в България. Сред темите са сайтът „Миротворец“, бунтът на Пригожин, спекулира се с атаки с ядрени оръжия, обсъждат се русофобски настроения, доставките на оръжие за Украйна, политиката на САЩ за „икономическа окупация на Европейския съюз“ и др. Западът е обвинен в хибридна война срещу Русия, а конфликтът в Украйна е част от тази война. Основният злодей са САЩ, а ЕС е описан като жертва.

Карбовски, в духа на конспиративната теория, често привижда някакъв апокалипсис, който предстои. В официалните позиции срещу Русия, в гражданския сектор, в различни политически действия. Внушава страх от употреба на сила и инсталиране на тоталитарен контрол в обществото, говори за цензура и изтриване на история и съзнание. Виновни са силите на деня, а той е праведен боец за истина и свобода. Месиянската му роля е да осветли

111 <https://mediamall.info/news/martin-karbovski-upravlyava-ni-mutro-fashizam-3312news.html> [Accessed: 23.02.24].

112 <https://www.lentata.com/da-fashizm-e?fbclid=IwAR0BG2aFNm7bS4RmotEIhJnNI9at5LisBMNu5unwICWURrcFNGDuODrOyXs> [Accessed: 23.02.24].

113 <https://epicenter.bg/article/Mitrofanova--Rusiya-nyama-da-zagine-/313917/11/0> [Accessed: 23.02.24].

злодеите, като за целта употребява конспиративната логика на кремълската пропаганда, а понякога преминава и в други теории, за да придобие още по-силен духовен характер на борбата си – проевропейските управляващи са „вероотстъпници“, срещу които се изправя православието, активно употребявано в хибридните действия на Кремъл за оправдание на свещената си „цивилизационна“ война срещу „колективния Запад“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Говорителите на кремълската пропаганда в България са обвързани в мрежа, в която понякога има конкуренция за това кой най-ефективно пази България от различни апокалиптични сценарии – това са форми на демагогия с конспиративен характер, а в политиката – най-обикновен популизъм. Всички обаче са обединени в усилието да нагнетяват усещане, че над страната е надвиснала огромна опасност и доколкото в действителност има война близо до територията на България, то опасността не идва от агресивната Руска федерация, която я започна, а от действията на това, което говорителите на Кремъл, включително самият Владимир Путин, наричат „колективния Запад“ – хегемонът САЩ/НАТО, институциите на ЕС, които са понякога представени като жертва, а друг път като колаборатор на хегемона, както и местните демократични и либерални елити и общности.

Отвъд страховете, които внушават проруските говорители, те употребяват и по-странни теми, които Кремъл не засяга директно, защото са част от локалния публичен дискурс. Такива за България са еврозоната, Шенген, Истанбулската конвенция, демонтажът на ПСА и др. Говорителите изпълняват ролята си и интерпретират такива теми според логиката, която употребява Кремъл, за да вкарат в употреба руските опорки и чрез тях да бъдат дискредитирани проевропейските политически и обществени сили.

Ирационалните страхове, които вдъхва Москва, се засилват от демагогията на български популистки партии и публични фигури. Те всички се самопровъзгласяват за неизбежната „друга гледна точка“, властови „коректив“, който пази общественото тяло от изпадане в нов тоталитарен режим. Под призивите за мир и неутралност обаче прозират образите, които Кремъл гради систематично през хибридната си машина. В логиката на широкомащабната конспиративна теория се раждат не само ирационални страхове, но и ирационални надежди за месици, които ще спасят митичната фигура на „народа“ от апокалиптичното зло, което вече има тяло и глас.

Такава фигура, казва кремълската пропаганда, е православна Русия. А всяко действие или мисъл в противоположна посока води до унищожение на история, памет, народ, истина и справедливост.

5. Руската пропаганда във Фейсбук през 2023 г.

В продължаващата повече от десетилетие хибридна война социалните мрежи на български език – и особено най-масовата у нас, Фейсбук – постепенно се превръщат в платформи, превзети от руската пропаганда. Ако в първото десетилетие на XXI в. платформата Фейсбук беше революционна като ново технологично ниво на комуникация, то след второто десетилетие започнаха да се проявяват и проблеми, присъствали още в генезиса на социалната мрежа, но сега открояващи се. От канал за всекидневна частна и емоционална комуникация Фейсбук постепенно и неусетно се превърна в един от водещите канали на разпространение на политически новини за голяма част от българското общество. Групите за интереси станаха групи за политически интереси. Политизирането на социалната мрежа стана постепенно през годините, но все по-съществените кризи усилиха тази промяна. Кризата с COVID-19 показа най-ярко това изместване – въпреки информационната кампания на държавно ниво, контра-информационна кампания се разгърна в социалната мрежа: Фейсбук се превърна в място за обединение на противниците на ваксинацията. От 24 февруари 2022 г. темата за коронавируса заглъхна под тътената от бомбардировките в Украйна. Тогава се видя в какво всъщност се е превърнал Фейсбук: в платформа за вклиняване на разделение в обществото по различни теми. Същинската промяна тук се случи със скрито изместване на целта на много от групите, които от групи за различни интереси за сближаване по различни признаци се преобразиха за ден в групи „за“ и „против“ Украйна. Почти без изключение бившите анти-ваксъри се превърнаха за една нощ в заклетни путинисти. В първите месеци от активната фаза на войната в Украйна Фейсбук буквално преобърна своята идея – от платформа, която да свързва хората в общности, тя започна активно да провокира разделение. Специфичната за повечето социални мрежи идея за създаване на собствен социален балон, в който потребителите да се чувстват най-комфортно, се оказа особено ефикасна по отношение на политическата пропаганда – балонът става място за взаимно насъскване. А и платформата е активна: въз основа на вече добре развити алгоритми, Фейсбук профилира потребителите и им предлага виртуални места за съжителство с други потребители. Самата потребителска „стена“ (feed) вече има коренно различна форма – рекламираното съдържание и съдържанието, което е „препоръчано за вас“ (recommended for you) взема явен превес над нещата, които сам потребителят е харесал, като в тази група влизат и публикации на негови приятели. И тук – през платените реклами и модерацията – пропагандата попада на стената.

Друга важна промяна, която също е заложенa в социалните мрежи, е повишаването на потребителския интерес въз основа на интеракции. Големият брой интеракции означава голям брой потребители, които са реагирали на дадена публикация, а това от своя страна означава и популяризиране на дадена група или страница, която е излъчила съдържанието. Тук се явява и възможността за реклама, която да позволи капитализиране на съдържанието. По-важно е обаче самото наличие на алгоритъм, който промотира едно или друго съдържание на потребители, които не следват страница или група, но се интересуват от

темата. Разбира се, алгоритъмът на Мета трудно може да бъде „уловен“, но целта е да се създава такова съдържание, което да се промотира пред максимален брой хора, без те самите да разбират защо то им се предлага. Съществената разлика тук е, че това не се случва чрез опцията за реклама на Мета, която разкрива информация за рекламата като такси, източник и гр., а чрез погрозделението „препоръчано за теб“. Така публикации, които набират много интеракции за кратък период от време, започват да излизат от „балона“ на последователите на групата и да достигат други потребители, които е възможно да имат само косвен интерес по темата, като това става без нужната инвестиция и респективно без информацията, която потребителите са длъжни да предоставят на публиката като рекламодатели. Този специфичен режим на функциониране на платформата прави възможно именно проникването на радикални послания по анонимен път.

Ако към горното изложение добавим и още два фактора – продължаващите десетилетия опити за геополитическо влияние на Руската федерация у нас и пълномащабната война в Украйна – то картината започва да се проявява постепенно. Популярността на Фейсбук в България направи от социалната мрежа съществен фактор в прокарването на кремълските опорни точки спрямо войната, но и не само. Цялостната пропагандна активност, която залива потребителите в мрежата, се подсилва и от местни говорители, които, дори и да не превеждат директно руските опорки, говорят в един тон с тях. Вземайки гореизброените предпоставки и фактическата промяна на социалната мрежа, вече е ясно защо в българския Фейсбук руската пропаганда прави значими пробиви.

Нека направим обзор на важните събития през изминалата 2023 г., които по един или друг начин са свързани с руските интереси у нас. Важно е да се отбележи, че значимостта на тези събития не винаги има конкретно проявление в реалния политически живот. Особено спрямо войната в Украйна източниците на дезинформация разчитат на голям брой публикации, които да циркулират из социалните мрежи, като се очаква само няколко да станат изключително популярни.

Януари, февруари, март 2023 г.

През първото тримесечие на годината се наблюдава и повишаване на интереса спрямо предстоящите парламентарни избори. Политическата криза в страната тлее на фона на ожесточените битки на територията на Украйна. Приемането на еврото и влизането в Шенген са само някои от темите, които представляват интерес за политиците през предстоящата предизборна кампания. ПП „Възраждане“ събират подписи за референдум против приемането на еврото, който впоследствие претърпява провал. Любопитно изказване¹¹⁴ на Стив Ханке се подема от представители на ПП „Възраждане“ като аргумент срещу приемането на еврото. Пропагандната стойност на това интервю се състои в това, че то се опитва да бъде представено като послание, идващо от американски икономист, който предупреждава „своите“ да не правят тази грешка. В друга част от интервюто Ханке защитава и тезата на Кремъл за санкциите – те не оказват влияние на Русия, а Запада, тоест тези, които налагат санкциите на Русия, са големите губещи.

На 24 февруари 2023 г., една година от нападението на Русия, Костагин Костагинов излъчва

114 <https://www.facebook.com/watch/?v=765197528295100> [Accessed: 22.02.24].

на живо¹¹⁵ във Фейсбук и задава партийните позиции спрямо конфликта: Войната в Украйна е „гражданска война“; отгвайки помощ на Украйна ние ще станем част от конфликта; САЩ водят прокси-война в Украйна. Тук синхронът с руските послания е силно подчертан. Няколко дни по-късно¹¹⁶ към същите тези се присъединява и бившият агент на Държавна сигурност и почетен председател на ВМРО Красимир Каракачанов. Фалшивото твърдение, че предоставянето на помощ на Украйна ни въвлича във война, циркулира в мрежата активно и става част¹¹⁷ от репертоара на президента Румен Радев.

Март е месецът, в който започва същинската предизборна кампания и политическите партии обявяват своите приоритети. „Възраждане“ залагат на битката срещу еврото, БСП обявяват¹¹⁸ война на „джендър идеологията“ и респективно правят опит да свикат референдум против нея. „Има Такъв Народ“ също обявяват референдум, но за свикване на Велико народно събрание, което да промени формата на управление в президентска република.

Април, май, юни 2023 г.

Проведените парламентарни избори обуславят повечето събития от месец април, като интерес представляват реакциите, които предизвиква все още несъставеното в този момент правителство между ПП-ДБ и ГЕРБ-СДС. Две интервюта^{119,120} на Николай Марков в предаването „Делници“ по телевизия „Евроком“ предизвикват значителен интерес. И в двете той отправя множество критики към бъдещото правителство: „Има тридесет човека в момента, в този парламент, които директно от тука трябва да отидат в Белене веднага.“ Участието на Елеонора Митрофанова при Карбовски¹²¹ е другото пропагандно събитие, което завладява мрежата през месеца – там тя заявява в прав текст, че ако може да гласува, би избрала Костадин Костадинов.

През месец май продължават споровете и обвиненията около съставянето на ново правителство, като Костадин Костадинов прави язвително изказване¹²² от трибуната на Народното събрание, което е изпълнено с множество обиди и фалшива информация. На 9 май е и походът на „Безсмъртният полк“, който предизвиква интерес не с популярността си, а с гързостта на участниците в него – издигат се знамена на СССР и Руската федерация.

За разлика от предишния месец, през юни има значително раздвижване на пропагандния фронт. То се състои в навлизането в социалната мрежа на Румен Петков – бившият член на БСП и настоящ председател на АБВ, който до края на годината ще се превърне в основен коментатор по всяко събитие, имащо отношение към Русия. В страницата си има четири публикации, една от които авторска, но и четирите представят събитията и историята през руската перспектива – той пуска фалшивата новина, че Зеленски се отказва от вече подписан договор за мир¹²³; прави обвинение срещу Украйна, че е взривила стената на яз.

115 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=520810460225144 [Accessed: 22.02.24].

116 <https://www.facebook.com/watch/?v=1419166025505926> [Accessed: 22.02.24].

117 <https://www.facebook.com/watch/?v=584571383686424> [Accessed: 22.02.24].

118 <https://www.facebook.com/100044213360382/posts/773259514157820> [Accessed: 22.02.24].

119 <https://www.facebook.com/watch/?v=914975776290469> [Accessed: 22.02.24].

120 <https://www.facebook.com/watch/?v=3444586895759945> [Accessed: 22.02.24].

121 <https://www.facebook.com/watch/?v=196236266526568> [Accessed: 22.02.24].

122 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=26077119796827 [Accessed: 22.02.24].

123 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=26077119796827 [Accessed: 22.02.24].

Каховка¹²⁴; подема тезата за включването на България във войната¹²⁵; коментира изказване на Робърт Кенеди – младши за американските бази около Русия¹²⁶. Петков успява да покрие целия пропаганден пакет на Русия, циркулиращ в мрежата от началото на годината.

Не на последно място по популярност е и контра-шествието, което е организирано като отговор на София Прайд 2023 г. – „Поход за семейството“, чийто организатор е „консерваторът“ Кристиан Шкварек. Събитието дава повод и на Костадин Костадинов да се противопостави на София Прайд с няколко обидни публикации¹²⁷.

Юли, август, септември 2023 г.

През юли месец едно от основните събития беше посещението на Володимир Зеленски в София. Недоволството в про-руските среди беше сполучливо изразено¹²⁸ от Румен Петков, който в рамките на четири минути синтезира авангарда на руската пропаганда: Украйна губи войната, Русия триумфира, Зеленски проси пари, но и краде от украинците; САЩ са Войнолюбци, Европа загиба. Втори клип¹²⁹ на Петков, насочен към вътрешната политика на страната, грои вече съставената коалиция и по-конкретно Николай Денков, Кирил Петков и Асен Василев. Посещението на Зеленски нанесе големи щети и на имиджа на Румен Радев като миротворец, тъй като украинският президент в прав текст подложи на критика именно позицията му на неутралитет спрямо войната в Украйна.

Същият месец правителството обяви програмата си на управление и заяви, че ще поеме път към преосмисляне на 3 март като национален празник. Темата за 3 март и по-конкретно защитата му като национален празник обедини Костадин Костадинов, Румен Радев и груги по-малко влиятелни политици от проруския спектър. Румен Радев заяви, че организира движение „Трети март“, което да се бори в защита на празника.

Август премина под знака на защитата на Паметника на съветската армия, чийто демонтаж беше окончателно задвижен. Мая Манолова и груги членове на обединението Левицата припознаха темата и организираха палатков лагер в защита на монумента. Към защитата се присъедини и Костадин Костадинов. Поставянето на защитни огради около ПСА беше излъчено¹³⁰ от Мая Манолова с цел да катализира интереса на обществото, но това, както ще видим през следващите месеци, се оказа недостатъчно. В отговор на настояването за премахване на ПСА Костадинов поиска демонтаж на Паметника на американските летци¹³¹, а привърженици на „Възраждане“ подеха темата за демонтаж на Статуята на София¹³².

През месец септември продължават събитията около демонтажа на ПСА – след поставянето на скеле, Мая Манолова се включва¹³³ от мястото на събитието с предупреждение, че започват демонтажа. През месеца се случва и изгонването на обявения за агент на РФ све-

124 <https://www.facebook.com/watch/?v=807719210738995> [Accessed: 22.02.24].

125 <https://www.facebook.com/watch/?v=941277823804957> [Accessed: 22.02.24].

126 <https://www.facebook.com/watch/?v=1935990070097184> [Accessed: 22.02.24].

127 <https://www.facebook.com/100050370794898/posts/797548255267527>; <https://www.facebook.com/100050370794898/posts/799097621779257>; <https://www.facebook.com/watch/?v=656384399251044> [Accessed: 22.02.24].

128 <https://www.facebook.com/watch/?v=813438943622687> [Accessed: 22.02.24].

129 <https://www.facebook.com/watch/?v=611034424463549> [Accessed: 22.02.24].

130 https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=230702876623589 [Accessed: 22.02.24].

131 <https://www.facebook.com/100050370794898/posts/823704775985208%2520%252019.5> [Accessed: 22.02.24].

132 <https://www.facebook.com/100014146533951/videos/270001939115440/> [Accessed: 22.02.24].

133 <https://www.facebook.com/watch/?v=6622208907893656> [Accessed: 22.02.24].

щеник Васиан Змеев от Руската църква. Събитието в подкрепа на Змеев не успява да набере енергия в социалната мрежа.

Октомври, ноември, декември 2023 г.

Октомври е месецът, в който се провеждат месните избори и погледите са насочени именно в тази посока. Естествено, темата за войната в Украйна пробива в на местно ниво, като активни са ПП „Възраждане“ и техният кандидат за кмет на София Деян Николов, който в участие¹³⁴ при Карбовски завърта претоплената опорка за това, че нямаме нужда от Европейския съюз, тъй като парите, които внасяме като членове са същите, дори и по-малко от тези, които получаваме, но разликата е, че от ЕС ни задават условия. Кампанията срещу Тодор Тагарев от страна на Костадин Костадинов продължава с провокативна публикация¹³⁵, която задава въпрос – коя страна е заплаха за националната сигурност на България. Няколко дни по-късно Костадинов прави живо включване¹³⁶, в което отново атакува Тодор Тагарев. Румен Петков също се вписва в пропагандния пейзаж с видео¹³⁷, в което интерпретира конфликта между Израел и Хамас като предопределен от международното господство на САЩ.

В пропагандно отношение ноември е доминиран от Румен Петков, който успява¹³⁸ да засипе с обиди Николай Денков и управляващото мнозинство. Разбира се, това видео е съпроводено и от обичайните заучени опорки на руската пропаганда у нас: силната Русия, слабата Европа, бедната България и др. В друго видео¹³⁹ Петков разпространява добилата известност фалшива новина, че правителството планира да продаде 700,000 декара българска земя, както и лъжата, че изпращането на гласуваната помощ от БТР-и за Украйна ще ни струва 1 млрд. лева. Трето видео¹⁴⁰, този път на Иво Христов, но отново публикувано в страницата на АБВ, обобщава голям брой от пропагандните тези на Русия.

Декември е месецът, в който се случва демонтажът на Паметника на Съветската армия от центъра на София. Събитието отеква през целия месец, като редица от познатите говорители на Кремъл у нас се изказват в един тон – Румен Петков, Мартин Карбовски¹⁴¹, Румен Радев¹⁴², Нешка Робева¹⁴³, Кеворк Кеворкян¹⁴⁴, Явор Дачков¹⁴⁵ и др. Колективното послание е насочено срещу „фашистите“, които заличават историята, за да създадат нова история. Според тях се прави опит да се унищожи същинската история и това е фашистки акт. Румен Петков не пропуска да нанесе пореден жлъчен залп¹⁴⁶ срещу Николай Денков, а ген след началото на демонтажа публикува интервю¹⁴⁷ на Иво Христов, който във видимо минорно настроение оплаква пренаписването на историята. От посолството на Руската федера-

134 <https://www.facebook.com/watch/?v=293168143596262> [Accessed: 22.02.24].

135 <https://www.facebook.com/100050370794898/posts/862077082147977> [Accessed: 22.02.24].

136 <https://www.facebook.com/100050370794898/posts/725310952946012> [Accessed: 22.02.24].

137 <https://www.facebook.com/watch/?v=1489548441864588> [Accessed: 22.02.24].

138 <https://www.facebook.com/watch/?v=713133630706564> [Accessed: 22.02.24].

139 <https://www.facebook.com/watch/?v=272709585359470> [Accessed: 22.02.24].

140 <https://www.facebook.com/watch/?v=349633324263781> [Accessed: 22.02.24].

141 <https://www.facebook.com/100044326424732/posts/904896497664556> [Accessed: 22.02.24].

142 <https://www.facebook.com/100044440389228/posts/889909332500405> [Accessed: 22.02.24].

143 <https://www.facebook.com/100063756278425/posts/841900674611801> [Accessed: 22.02.24].

144 <https://www.facebook.com/100044400040424/posts/885535346269792> [Accessed: 22.02.24].

145 <https://www.facebook.com/100083185235685/posts/336260205823485> [Accessed: 22.02.24].

146 <https://www.facebook.com/watch/?v=825395899276876> [Accessed: 22.02.24].

147 <https://www.facebook.com/watch/?v=2487124088132986> [Accessed: 22.02.24].

ция реагират светкавично със заплашително изказване¹⁴⁸ на Мария Захарова към България.

Характерно за българското Фейсбук пространство се оказва и публикуването на съдържание с носталгия към годините на социализма. Много често в топ 10 на публикациите с най-много интеракции се срещат именно такива – „Израснах, учих, обичах, деца създадох и живях в Соца... И Вицове разправях аз за бай Тошо“¹⁴⁹ или „Легендарните „Комети“ Егин хубав спомен от младостта“¹⁵⁰. Тук полето на интерпретацията може да бъде максимално разширявано, но трябва да се отбележи, че този тип публикации са именно продукт на идеализирани спомени по миналото и младостта, които в днешно време се завръщат като символ на безгрижие и радост. Връзката с (про)руската пропаганда може да се открие чрез носталгията по бившия СССР и връзката на България с Русия.

Друг интересен сюжет през годината са музикалните изпълнения, които печелят стотици хиляди гледания и които възхваляват режима в Русия. Един от изпълнителите, които се възползват от това е Владислав Славов, който става известен с няколко изпълнения: в едно видео¹⁵¹ възхвалява 3 март, като не пропуска да обиди и „безродниците“ (дума, която Румен Радев въведе във „високия“ политически език); в друго видео¹⁵², заснето пред Паметника на загиналите украински войни, Славов пее за просяка Зеленски, за укрофашистите и за продажните български елити; в трето видео¹⁵³ възхвалява моделът BRICS. Други примери за такъв тип изпълнители са Устата, който пуска песен¹⁵⁴, наречена „Шарени джендъри“ и е насочена към ЛГБТ обществото. Няколко месеца по-рано Устата пуска и друго видео¹⁵⁵: студиен запис, в който той „учи на история Македонците“.

В последното тримесечие от 2023 г. се наблюдава и ръст в активността на групата на Руския културно-информационен център в София, но с тази подробност, че там не се публикуват клипове, които възхваляват военната мощ на Русия или триумфалната ѝ история, а се прави опит за т.нар. бяла пропаганда – подобряване на имиджа на страната чрез посочване на добри примери: нощ в Санкт Петербург, каране на кънки в нощна Москва и др. Темите за войната и политиката на Русия отсъстват изцяло от страницата.

В обобщение може да се каже, че руската пропаганда постепенно намалява като обем през годината. Въпреки това улавя теми, през които да пробие, а това става най-често чрез местни говорители като Румен Петков, например. Съдържанието, което по същност показва някакви успехи за Русия на фронта в Украйна се забелязва твърде рядко във водещите публикации на мрежата. Както и в останалите медии, така и във Фейсбук тенденцията на руската пропаганда е да се маскира зад проблемите на обществото и да придава лъжливо усещане за автентични решения, които са в негова услуга.

148 <https://www.facebook.com/100064737667280/posts/753826336785282> [Accessed: 22.02.24].

149 <https://www.facebook.com/100071003120059/posts/3719016128321919/> [Accessed: 22.02.24].

150 <https://www.facebook.com/100071003120059/posts/3643101145913418/> [Accessed: 22.02.24].

151 <https://www.facebook.com/watch/?v=268892216005538> [Accessed: 22.02.24].

152 <https://www.facebook.com/100064801476308/posts/672474594922584> [Accessed: 22.02.24].

153 <https://www.facebook.com/571021148/videos/1052587125740825/> [Accessed: 22.02.24].

154 <https://www.youtube.com/watch?v=jzQ4hTag30k&feature=share> [Accessed: 22.02.24].

155 <https://www.facebook.com/watch/?v=2308342766014051> [Accessed: 22.02.24].

6. Социална уязвимост и пропаганда: акценти от проучване на общественото мнение

Боряна Димитрова и Милена Якимова

6.1. Характеристики и методология на проучването

Методологията на социологическия модул включва качествени и количествени методи.

ПАРАМЕТРИ НА КАЧЕСТВЕНОТО ПРОУЧВАНЕ	
Методология:	Качествено проучване чрез фокус групи
Брой фокус групи	4 ФГ, от които: <ul style="list-style-type: none"> • 2 ФГ в София • 1 ФГ Пловдив • 1 ФГ Пазарджик
Целеви групи:	<ul style="list-style-type: none"> • Възраст: 18-45 г. • Пол: мъже и жени • Отношение към гео-политическата ориентация на страната към ЕС и НАТО: позитивно или неутрално настроени
Период на провеждане:	17-23 май 2023 г.

Количественото проучване е националното представително.

ПАРАМЕТРИ НА КОЛИЧЕСТВЕНОТО ПРОУЧВАНЕ	
Представителност на проучването:	За пълнолетното население на страната
Методология:	Количествено проучване
Метод на формиране на извадката:	Стратифицирана по регион на местоживсно с квота въз основа на признаците пол, възраст, образование
Обем на извадката:	1010 ефективни интервюта
Период на провеждане:	18-28 юни 2023 г.
Метод на набиране на информацията:	Пряко стандартизирано интервю по домовете на респондентите с таблети

Социологическият модул на проекта „Социална уязвимост и пропаганда“ е проведен в период на изключително динамични обществени и политически процеси, съпроводени от перма-

нентно напрежение и остро противопоставяне. Към периода на провеждане на проучването току-що е сформирано правителството Денков-Габриел (6 юни 2023г.), слагащо за 9 месеца край на продължителния период на президентски служебни правителства и парламентарен блокаж. Предшестващият период се характеризира с радикализиране в позициите на открито защитаващата прокремълските тези партия Възраждане, на президента Румен Радев и на БСП.

6.2 Резултати и изводи

А. Общи изводи

- ▶ Резултатите от изследването ясно показват, че позицията на българските граждани за геополитическата ориентация на страната е ключова за развитието и разбирането на обществените нагласи. Един ретроспективен поглед към 90-те години сочи, че към онзи момент в големите обществени групи няма никакво съмнение относно европейския път за развитие на страната – както на ценностно, политическо, така и на практическо, ежедневно ниво. Българите искаха да имат западния модел демокрация и устройство на държавата, западните свободи, западния стандарт на живот, да бъдат „едни от тях“.
- ▶ В тази светлина последователните опити за ерозия на този устойчив консенсус от страна на различни политически, икономически и медийни играчи бугят особено безпокойство. Всички проучвания от последните 7-8 години сочат като обща тенденция една все по-отчетлива двойственост, хибридность в разбирането за мястото на България и българите в съвременния свят. От една страна, е налице широко одобрение за европейската интеграция на страната и членството в ЕС (и макар и по-слабо – за принадлежността към НАТО), а от друга – все по-масова подкрепа намират послания, отслабващи, а понякога – и изпразващи от съдържание, тази принадлежност. Тези послания засягат широк спектър от теми и постепенно обхващат все нови и нови полета – от атака срещу основни човешки права под прикритието за защита на „традиционните ценности“, през настояването за „специални“ отношения с Русия и за неутрализират пред нейната агресия, до утвърждаване като „приемливи“ на редица елементи на авторитарния кремълски режим.
- ▶ Както показват предните части на доклада, анализиращи медийните послания, основните пропагандни клишета атакуват точно тези чувствителни места в обществените нагласи – те внушават *слабостта и деградацията на Запада срещу могъществото и моралната сила на Русия; продажността на българските елити пред Брюксел срещу автономността на Русия, която безкористно ни „закриля“; представят Източна Европа и българите като невинна жертва, „пушечно месо“ за прокарване на западните интереси. От своя страна, ниският стандарт на живот и високи нива на корупция правят българите особено възприемчиви към подобни послания. Този модел се оказва удобен както за обикновения българин, преживяващ се като жертва, така и за корумпирани елити, които зад умело създадените плашила соросоиди, джендъри, брюкселски бюрократи и т.н. могат необезпокоявано да реализират своите схеми.*

- ▶ Данните от настоящото проучване показват две важни промени по отношение ключовия образ на Владимир Путин и Русия в българското общество – срив в рейтинга на руския президент (от 45% на 24%), който преди войната беше най-ообщавания чуждестранен лидер, ерозия в доверието и привлекателността на Русия (от 60% на 35%).
- ▶ Тази еволюция не се основава на преосмисляне на модела на управление на Кремъл, а на срив в дългогодишния, почти митологичен образ на Русия в България. Слабата икономика на Русия, инфлацията и девалвацията на рублата, емиграцията, изолирането ѝ от останалия свят, вътрешните проблеми, които войната оголи допринасят за сриване образа на Русия като привлекателна, харесвана страна, на която може да се има доверие.
- ▶ Същевременно, скоро след началото на войната, когато беше безвъпросно ясно, че не може да бъде удържан разказът за „справедливата“ Русия, за „бързата добра война“, за генацификацията, за силата и далновидността на Путин, бяха реанимирани вече познати пропагандни стратегии, но адаптирани към новата ситуация. В съвкупността си тези пропагандни клишета целят, от една страна да реабилитират ерозирания образ на Русия и Путин, а от друга, да принизят и очернят съпротивляващите се срещу нея, като отслабят солидарността с демократичния свят и ценности.
- ▶ Както количествената, така и качествената част на проучването показват, че множество послания на хибридната пропаганда намират широк отзвук в българското обществено мнение – това са както осъвременени варианти на вече известните опорни точки – *„Западът жертва Източна Европа за собствените си интереси“*, *„Западът и неговите ценности ни се натрапват насила и само Русия може да се противопостави“*, *така и нови – „Русия може да не е права, но е предизвикана, а и Украйна не е невинна“*, *„България трябва да пази неутралитет, за да не се вълече във войната“* (най-силно подкрепяната хибридна теза), *„зад гърба ни подготвят (или вече изпращат) войски на фронта в Украйна“* и пр. В социологически план основните хибридни тези защитават не само собствено руската гледна точка, но се стремят да спечелят центристките, объркани и безпосочни избиратели, създавайки плашила от западните демокрации, или размита реалност, в която хората да не могат да се ориентират.
- ▶ Проекцията на тези процеси може да бъде проследена не само по отношение на нагласите спрямо войната срещу Украйна, но и по-общо – за мястото на България в ЕС, за политическия модел на управление, за приемливостта и неприемливостта на алтернативите извън ЕС.
- ▶ Проучването показва, че към момента не са налице симптоми за драматични обрати на ценностната и политическата ориентация на българите. Забелязва се обаче ръст и консолидация на антидемократичните и антизападните настроения в обществото. От една страна, отношението и към модела на западната либерална демокрация, и към ЕС (вкл. към държавите, сочени за негов гръбнак – Германия и Франция) продължава да се характеризира с преобладаващо положителни оценки. 63% посочват, че биха искали да живеят в страна, управлявана по модела на западните либерални демокрации. Преобладава подкрепата и към парламентарната форма на управление (65%) в противовес на все по-гръмките изказвания за преход към президентска република. От друга страна, постепенно нараства делът на българите, които проявяват (поне декларативна) склонност да търсят политически алтернативи в силното лидерство и авторитарните/тоталитарните режими. За последните пет години се е увеличило неodobрението към ЕС (от 13% на 23%) и САЩ (от 31% на 42%). В съзвучие с дълбоко проникналото разбиране в обществото, че България трябва да е неутрална по отношение на вой-

ната в Украйна, все повече българи отчитат като важна геополитическата роля на позициониращата се като посредник между Путин и Зеленски Турция.

- ▶ Перманентно високият градус на напрежението, както по вътрешнополитическа, така и по геополитическа линия, оказва разнопосочно влияние върху общественото мнение поне по четири основни линии:
  - ▶ Увеличаваща се дистанцията между позициите на хората от „центъра“ и от „периферията“ на страната;
  - ▶ Концентрация на антилибералните и антизападните настроения в обществото около определени политически субекти;
  - ▶ Ерозия на образа на руския президент Владимир Путин и увеличена подкрепа за членството на България в НАТО сред съществена част от колебаещите се граждани;
  - ▶ Поляризирано отношение и към лидера на нападателната страна Володимир Зеленски и хибридни позиции на значителна част от българите към събитията в Украйна.
- ▶ Към момента антилибералните тези нямат силата да накарат българите да преосмислят геополитическия си избор, но те са успешни в поставянето на различни видими и невидими прегради пред по-ефективната евроинтеграция на България. Сред механизмите за влияние на пропагандата са етикерането на врагове, създаването на усещане за външна заплаха чрез символи и образи, с помощта на митове, фалшиви новини и полуистини.
- ▶ Образът на ЕС в представите на българите е многопластов. Той съчетава в себе си различни характеристики – част от тях базирани на рационални, друга на емоционални, трети на стереотипни представи. Равносметката към момента е положителна. Затова и по-общото разбиране (61%) е, че мястото на България е сред развитите европейски демократични държави. Парадоксално е, че въпреки това, обществото възприема и някои от враждебните стереотипни тези, подкопаващи тази ориентация. Паралелното радикализиране на по-крайния евроскептицизъм също напомня, че обществото не е имунизирано срещу такива настроения. 26% смятат, че България трябва да напусне ЕС; според общо 28% това ще се отрази „по-скоро“ (17%) или „изключително“ (11%) положително на страната.
- ▶ Дезинформацията и фалшивите новини прогължават да намират своите пътища на въздействие и да влияят върху нагласите на българите. Няколко са победите на пропагандата в посока разклащане демократичните устои в България:
  - ▶ Непрекъснато роящите се информационни източници, концентрацията на сензационни заглавия и пласещи новини, най-вече в интернет пространството, които дезориентират хората относно истинността на случващото се. Това ясно личи по отношение на войната в Украйна: 52% смятат, че има изключително много фалшиви новини, 18% не могат да се ориентират;
  - ▶ Делегитимация на водещите национални медии, етикерани като „продажни“, „манипулативни“, и пр., респективно засилени съмнения в обективността на отразяването за войната. Частните медии с национален обхват като *БТВ*, *Нова ТВ*, *Дарик*, са най-„набеждаваните“, че разпространяват тези фалшиви новини – 46%. Едва след тях интернет новинарските сайтове и социалните мрежи са възприети като източник на фалшиви новини за войната (39%-40%). Почти всеки трети посочва и държавните медии като разпространител на неверни твърдения (31%). От тук – отказ на значителна част от хората да се интересуват активно от политическия дискурс през легитимните медийни източници, но също така и отслабващ интерес към социално-политическите събития.
- ▶ Вместо тях, като последен пристан на достоверна информация, все повече хора започват да се уповават на „доказано информирани“ лидери на мнение в близкото си обкръжение (всеки четвърти разчита на информация от близки и познати). Наред с разширяващата се аудитория на социалните мрежи (от 13% 2018г. до 32% 2023 г.), това

отваря благоприятна ниша за утвърждаването на хибридни тези, отдалечаващи българското общество от демократичната общност на ЕС.

- ▶ Въпреки безпрецедентната агресия на Русия в Украйна, по-голямата част от българското общество е на мнение, че фалшивите новини създават негативен образ именно на Русия (42%) а не на Украйна (15%). Всеки трети не може да се ориентира с какви цели и внушения се разпространяват тези новини, макар да регистрират, че съществуват. Едва 8% не смятат, че има такива. Тези резултати много ясно илюстрират влиянието, което постига пропагандата не само по отношение на отделните тези, но и като възприятие за цялостната насоченост на информационния поток.
- ▶ Личният опит за противодействие на фалшивите новини и пропагандни тези е по-скоро ограничен. Във всички фокус групи се оформя изводът, че споровете по теми, свързани с пропаганда или фалшиви новини, не дават резултат в полза на опитващите да ги оборят. Компромисно споровете биват избягвани или се постига примирие от типа „всеки сам си преценя“.
- ▶ Цялостният анализ показва, че при отсъствието на целенасочено противодействие на хибридната пропаганда и сайтовете с фалшиви новини и/или конспиративни теории антидемократичните и антизападни послания постепенно отвоюват и разширяват своята територия и сила на въздействие. Същевременно проучването очертава две основни направления, към които общественото мнение проявява висока степен на чувствителност и които формират най-силните полета на резистентност към хибридните атаки.
  - ▶ Мисленето през алтернативи (т.е. какво би станало, ако излезем от ЕС) като най-силен противодействащ фактор на евроскептичните послания. Допускането за попадане под руско влияние и сравненията с начина на живот в гържавите извън европейското пространство карат гражданите най-силно да осъзнаят ползите от европейското членство на България. Отделни тези, като влизането в еврозоната, евентуалната загуба на суверенитет, двойните стандарти продължават да играят значима роля, но поставянето им в контекста на алтернативата „вън от ЕС“ действа отрезвяващо и поражда резистенция с най-голям потенциал за противодействие на прокремълските манипулативни внушения. Доколкото традиционните медии вече нямат достатъчен авторитет и ресурс да изнесат самостоятелно такава битка, обхватът ѝ следва да се разшири към социалните мрежи и през личните позиции на хора, ползващи се с достатъчно доверие сред различни групи в обществото.
  - ▶ Извеждането на преден план на прагматичните мотиви. Така например, анализа на факторите за срива в образа на Путин и Русия показва, че в основата стоят прагматични, а не толкова ценностни мотиви. Ако само до преди година доминираше мнението, че България не може без руски газ и това караше мнозина да се противопоставят на санкциите срещу Русия по чисто финансови съображения, сега вече категорично преобладава тезата, че България трябва да бъде независима от руския газ (56%:28%). Т.е. най-прекият път за разклащането на редица пропагандни митове, в чийто плен години наред са гържани българските граждани, минава през икономическия интерес и обосновка. Недостатъкът на прагматичните мотиви е, че те са „по-хлабави“ от ценностните, по-лесно могат да бъдат обърнати. Плюсът им е, че са достъпни за по-голяма част от хората, ясно обясними са, а и не бива да бъдат оставяни само на хибридната пропаганда, която умело въвлича все нови и нови теми в тях (газа, атомната енергетика, петрола, еврото и пр.).

Големият въпрос, който стои пред настоящия анализ е, променят ли се и в каква посока тези хибридни нагласи, могат ли при определени обстоятелства да поставят под заплаха европейското и демократично развитие на страната, както и кои са темите, по които общественото мнение е устойчиво срещу пропагандни манипулации?

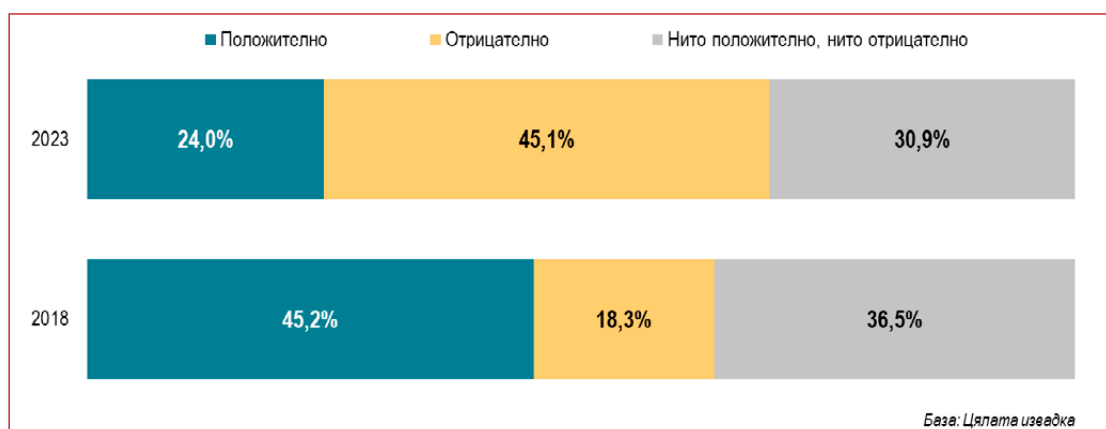

Б. Едната страна на монетата: значителна ерозия в образа на Вл. Путин и на Русия; ръст на подкрепата за членството на България в НАТО

От началото на горещата фаза войната на Русия срещу Украйна до момента на провеждане на изследването, независимо от колебливите позиции на българските управляващи, от засилването на проруските говорители и гъвкавата адаптация на хибридните послания към променящите се реалности, се наблюдават две съществени и устойчиви промени в българското обществено мнение:

- ▶ **Катастрофален спад на доверие и ерозия в имиджа на най-харесвания дотрети войната световен лидер – Владимир Путин.** Още в първите дни рейтингът му се срива от 45 на 24%, неогобрението се качва от 18 на 45 на сто и тези съотношения остават непроменени до днес.

Фигура 1. Отношение към Владимир Путин.

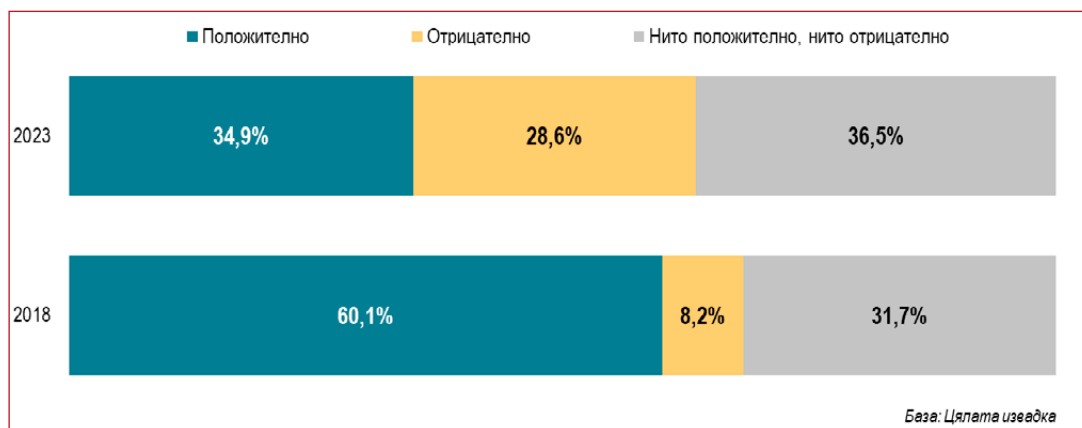

Не само количествените индикатори сочат такъв драматичен развой. Значително се променят и оценките за характеристики, на които се е крепял неговият образ. Във фокус групите много чести определения за него са „военнопредстълник“, „отговорен за избиването на мирно население и за съсипване на страната си, гибелта на хиляди млади хора“, „Путин се показва като лидер, на когото не може да се има доверие“. „Не е и далновиден. Вместо да увеличи Влиянието на Русия, действията му доведоха до увеличаване на страните-членки на НАТО в региона“. Дори и малцината, които все още виждат в него силна фигура, я свързват основно с „червения ядрен бутон“, с „отчаяната сила на слабия, който е стигнал до задънена улица“. „Поведението му застрашава не само Русия, но и целия свят“ - дори и онези, които не виждат в Путин агресора, споделят тази теза и това определя загубата на кредитбилност в много широки обществени групи.

- ▶ **Макар и по-слабо изразено, особено в сравнение с общественото мнение в останалите европейски страни, подобен развой търпи и отношението към Русия.** От гържава,

която преди войната се е нареждала в топ 3 на най-харесваните страни и която се е свързвала както с историческата близост до българите, така и с руската култура, сега тя акумулира значителен негативизъм. Положителното отношение към нея спада от 60% през 2018г. на 35%, а негативното се качва от 8% на 29%.

Фигура 2. Отношение към Русия.

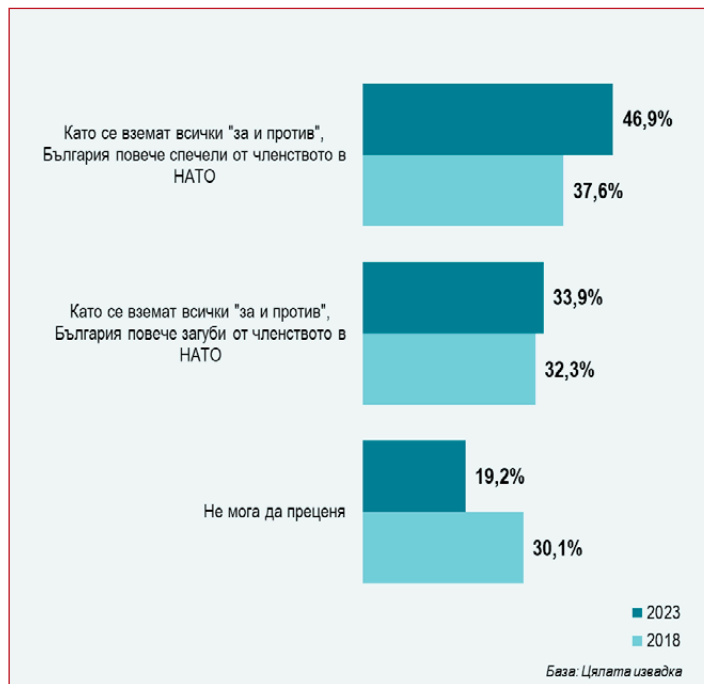

Спаг е налице във всички социални, образователни и възрастови групи. Едва 20-25% от младите поколения и жителите на столицата имат позитивно отношение към нея. При възрастните остава на нива 45-48%, но спрямо 2018г. бележи спаг от приблизително 15 на сто. Единственият стожер на подкрепа за Русия и Путин (с около 60% одобрение) остават симпатизантите на Възраждане, БСП, Български възход и симпатизантите на Р. Радев. Отслабена Русия вече не се вижда като страната, която може да предостави жизнестойчива алтернатива за развитие на България. Важно е да отбележим, че тази промяна се основава не на преосмисляне на модела на управление на Кремъл, а на срив в дълггодишния, почти митологичен образ на Русия в България, според който тя е „силна“, „могъща“, „справедлива“, може да накаже Запада за онова, което не харесваме в него, но като си запазим придобивките и привилегиите. „Слабата икономика на Русия, инфлацията и девалвацията на рублата, емиграцията, изолирането ѝ от останалия свят“ – всички тези елементи допринасят за сриване образа на Русия като привлекателна, харесвана страна, на която може да се има доверие.

Прагматичната, а не дълбоко ценностната мотивация е в основата на този доста сериозен срив в образа на Путин и Русия. Разбира се, запазва се ядрото от около 20-25% от пълнолетните българи, които по чисто ценностни причини са негативно настроени към Кремъл, но излизането от този кръг е свързано с прагматични фактори. Макар и по-слаби от ценностните, прагматичните мотиви не бива да се подценяват, особено в малка и бедна страна като България, където те са много силен, определящ поведението и нагласата фактор. Така например, само до преди година, доминираше мнението, че България не може без руски газ и това караше мнозина да се противопоставят на санкциите срещу Русия по чисто финансови съображения. Сега този мотив не само не работи, а и вече категорично преобладава тезата, че България трябва да бъде независима от руския газ (56%:28%). Т.е. най-прекият път за разклащането на редица пропагандни митове, в чийто плен години наред са гържани българските граждани, минава през икономическия интерес и обосновка.

- ▶ **Ръст на подкрепата за членството на България в НАТО и на позитивната равностметка. След години на твърде неясно отношение на българите към НАТО, след началото на войната срещу Украйна, с 10 на сто (от 37.6% на 46.9%) нараства дялът на хората, които смятат, че България е спечелила от членството в Алианса. Дялът на противниците остава устойчив, около една трета. Колебаещите се спадат от 30 на 19 на сто, което отразява тенденцията към по-отчетливото вземане на страна с изострянето на напрежението и конфликтите в света през последните две години.**

Фигура 3. Равностметка за членството на България в НАТО.

Социалните разрези показват, че ръстът на одобрението идва както от средите на хора, сред които по начало доминира одобрението, но вече обхваща по-широки групи от тях (висшесте, жители на големите градове, частни собственици, служители и интелегенция), така частично и от хора извън тези слоеве – със средно образование и доходи, над 50г., но също и най-младите възрастови групи, които допреди няколко години изразяваха неутрално отношение. Противниците са съсредоточени основно във Възраждане (73%) и по-малко БСП (48%).

Анализът на корелационните зависимости между различните променливи, показва, че и двете регистрирани по-горе промени имат общ знаменател – прагматизмът, притесненията на българската общественост от потенциално разрастване на войната отвъд пределите на Украйна по посока на близките съседи и към Черно море („на Путин и на Русия вече не може да се има доверие“; „дори и да не са виновни за всичко, те изнасят война и не могат да се справят с последствията“), а оттук – и осъзнаването на необходимостта от обща защита.

В. Другата страна на монетата: възприемчивост към медийните стереотипи за войната в Украйна

Анализираната по-горе промяна в обществените нагласи вероятно се е осъзнала и от разработчиците на кремълските пропагандни тези, защото скоро след началото на войната (когато беше безвъпросно ясно, че не може да бъде удържан разказа за „справедливата“ Русия, за „бързата добра война“, за генацификацията, за силата и далновидността на Путин) този наратив беше захвърлен и заменен от друг, по-близък до вече изпробваните „опорки“ от предишни години, но адаптирани вече към новата ситуация. В съвкупността си тези пропагандни клишета целят, от една страна да реабилитират ерозирания образ на Русия и Путин, а от друга, да принизят и очернят съпротивляващите се срещу нея (на принципа всички са маскари) и така да отслабят естествения рефлекс за сплотяване около демократичния свят и ценности. Стъпвайки върху вече разработени пропагандни стратегии, сайтове за дезинформация и при липсата на целенасочено противодействие, новата хибридна атака намира относително силен резонанс в общественото мнение.

Всъщност, след първите седмици на войната, когато стана ясно, че няма да успее широко рекламираният светкавичен блицкриг и да бъде отстранен президентът Зеленски, това е основната теза, която се поддържа от различните прокремълски говорители в България. Тезата за „добрата Русия и справедливия Путин“ вече не само беше безпочвена, но и контрапродуктивна, затова трябваше възможно най-бързо и многопосочно да бъде девалвиран образът на Украйна и Володимир Зеленски. Този подход намира добра почва в и без друго доста разколебаното от неуверените позиции на изпълнителната власт и от открито проруските позиции на Р. Радев обществено мнение. Както много ясно личи от таблицата по-долу, единствено симпатизантите на ДБ са категорични в оценката си за войната, че Русия е действала като агресор (73%). В съотношение 2:1 това мнение доминира и сред привържениците на ПП. Симпатизантите на всички останали политически сили в голяма степен приемат тезата, че и двете страни са еднакво виновни (с изключение на Възраждане, където единственият виновник е Западът).

Фигура 4. Оценка за действията на Русия срещу Украйна по политически симпатии.

	Русия е агресор, тя нападна мирното население на Украйна	Действията на Путин не са оправдани, но и украинците не са невинни	Путин постъпи правилно, западът с политиката и действията си го предизвикаха	Не мога да преценя
	Row %	Row %	Row %	Row %
ГЕРБ-СДС	32.1	40.5	16.3	11.1
ПП	52.8	25.8	11.2	10.1
ДБ	72.6	19.2	5.5	2.7
БСП	6.0	39.3	47.6	7.1
ВЪЗРАЖДАНЕ	1.8	29.7	65.8	2.7
ДПС	17.6	44.1	11.8	26.5
ИТН	9.1	60.6	12.1	18.2
Друга	23.2	35.7	33.9	7.1
Не знам/Не съм решил	25.0	50.0	20.8	4.2
Не подкрепям никого	8.3	41.7	50.0	
Няма да гласувам	19.2	36.2	25.8	18.8

Разколебаността на общественото мнение относно виновника за войната и страховете, че можем да бъдем засегнати от нея логично водят до позицията за „неутралитет“. Минимален е дялът на хората, които смятат, че в този конфликт трябва да подкрепяме Русия (7.6%), 22% са за това да подкрепяме Украйна, но огромно мнозинство от две трети са за запазване на неутралитет. Този мним „неутралитет“ е друга сериозна победа на хибридна пропаганда – давайки си сметка, че желаещите да подкрепят Русия са малцинство, тя трансформира посланието върху запазването на неутралитет.

Г. Устойчивост на демократичните ценности: нагласи към различни форми на управление

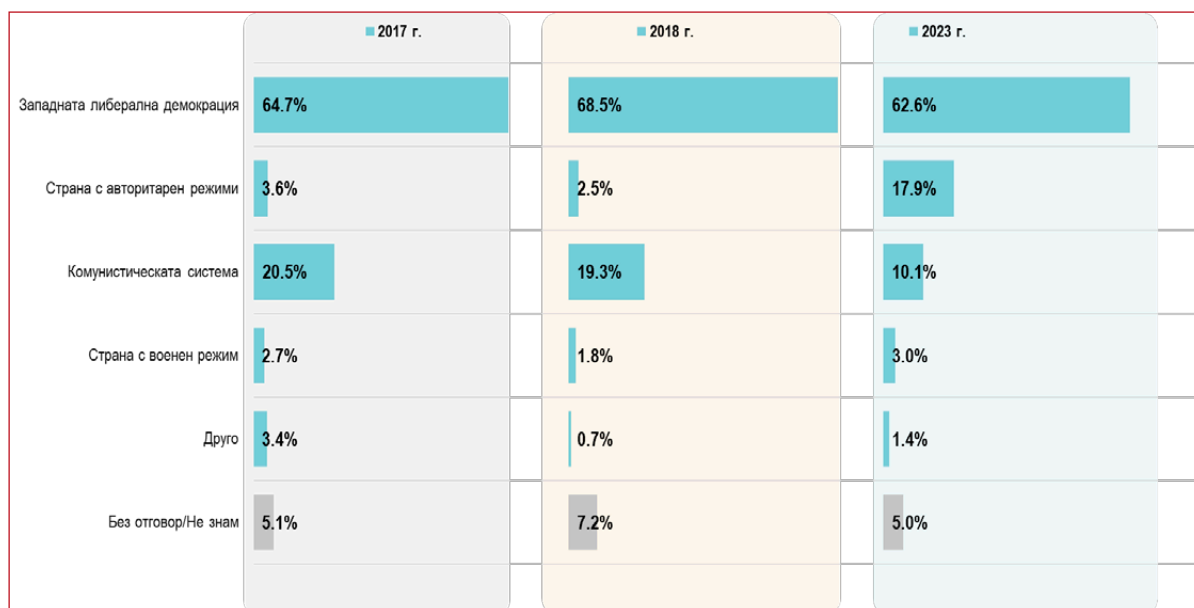
Мнозинството български граждани продължават да подкрепят демократичния модел на управление на страната. На директен въпрос коя система смятат за най-добра и биха искали да живеят в страна с такова управление, 63% посочват именно „Западната либерална демокрация“. Този дял е малко по-нисък спрямо резултатите от 2017 и 2018 г. – съответно 65% и 68%.

Постепенно нарастващ дял от българите обаче проявяват, поне декларативна, склонност да търсят политически алтернативи в силното лидерство и авторитарните/тоталитарните режими. Техният общ дял се е увеличил за последните 5 години. Общо около 30% от участниците в проучването смятат авторитарните държави със силен лидер (18%), комунизма (10%) или военните режими (3%) за най-подходящи като системи на управление. За сравнение през 2017 и 2018г. така са смятали общо около 25 на сто.

Антидемократичните и антиевропейските послания често са двете страни на една и съща монета. Налице е много показателна зависимост между отношението към различните системи на управление и оценките за ползите от ЕС. Одобряващите либералната демокрация

са по-склонни да отчитат плюсове от членството. Три четвърти от тях свързват ЕС с повече позитиви отколкото негативи за България. Подкрепящите авторитарните и тоталитарните системи са по-склонни да отчитат минуси. Малко над половината от избиращите комунизма (51%) и авторитарното управление (52%) смятат, че ЕС носи повече вреди за страната. Част от парламентарно представените политически сили като Възраждане, донякъде и БСП, формулират и обогатяват тезите на последните и се превръщат в тяхно ехо. Не без помощта на различни медии, както показва и анализът на медийното съдържание, проведен в първата част на настоящия проект, се създават условия за пробив сред по-неубедените привърженици на евроатлантизма.

Фигура 5. Отношение към различните системи на управление.

34 години след пагането на комунизма се преосмисля приложимостта му към съвременните реалности. Делът на смятащите го за най-добрата система на управление намалява до 10 на сто, което е два пъти по-малко отпреди 5 години (около 20%). След анексията на Крим през 2014г. го днес са налице съществени пикове на антилиберални послания, вкл. на територията на страни членки на ЕС. Един от ефектите е конструираната опозиция „Западният либерален модел“ срещу „Решителността на източния лидер“, която прелива симпатии от комунистическите към авторитарните системи на управление. По този начин тежестта им в рамките на общественото мнение се увеличава многократно – от 3-4% през 2017 и 2018г. до 18% през 2023. Тежненятията към комунистическия режим, който вече е силно дискредитиран, а и поколенчески намаляват онези, които го помнят, се пренасят към авторитарния модел – свидетелство за близостта между двата в представите на българите. Тя се забелязва както в съвкупната подкрепа за двете системи на управление (около 23-28% от обществото от 2017г. до днес), така и в общите характеристики на подкрепящите ги.

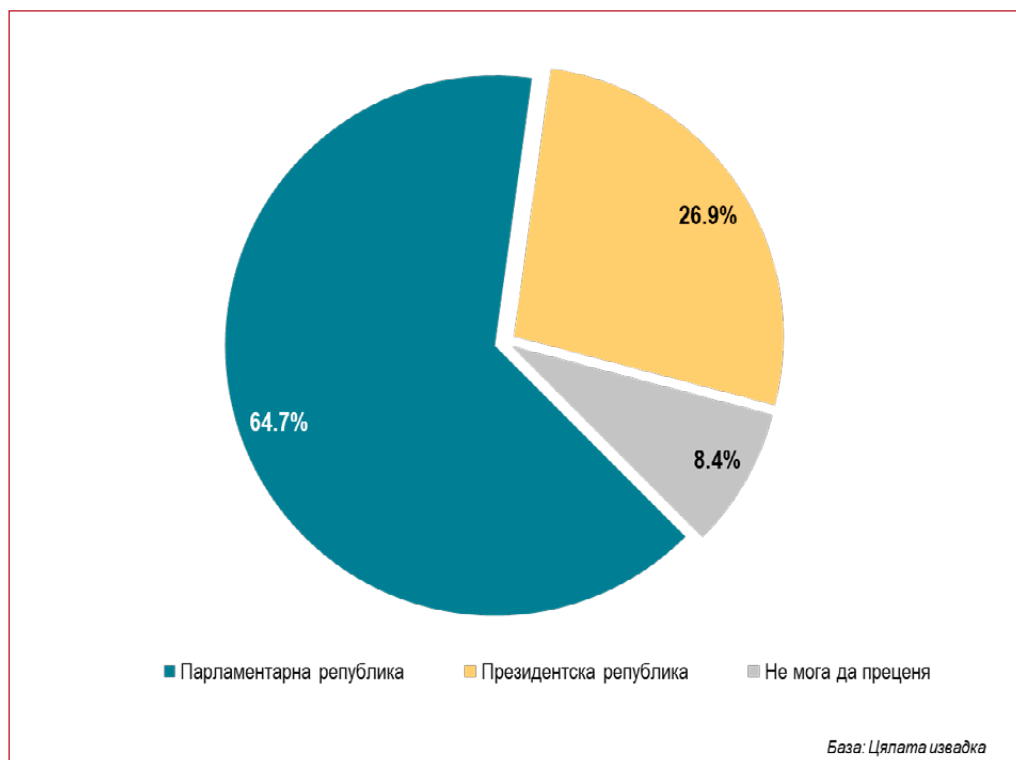
Това са хора от малки населени места с нисък до среден икономически статус, които не вярват в собствените си способности и се чувстват малко или повече неудовлетворени от постигнатото в живота. И за подкрепата за комунизма, и за подкрепата за авторитаризма

шаблон е руският политически модел. Сред ядрата на двете групи подкрепата за режима и действията на Путин, както и за техните говорители в България, е ясно изразена. В същото време не само споделят, но част са и носители на хибридните тези, свързани с войната. Тези обществени групи губят доверие в мейнстрийм медиите (особено в големите частни телевизии), осланят се малко повече на информация от първа ръка и съответно са по-податливи към конспиративни теории.

Въпреки че с основание може да се говори за своеобразен подем на антилибералните нагласи, обществото ни все още е далеч от по-масови радикални завои в ценностен и политически план. За това свидетелства и отношението по въпроса дали е по-добре България да функционира като парламентарна или като президентска република. Данните от проучването и, косвено, неуспехът на скорошната инициатива на ИТН за събиране на подписи за референдум за преминаване към президентска република, показват, че въпросът за радикално преформулиране на обществено-политическата уредба е извън обществения фокус. Две трети от пълнолетните българи са за парламентарна форма на управление, каквато имаме в момента, срещу една четвърт – за президентска.

Фигура 6. Каква форма на управление е най-добра за България?

Налице е зависимост, която е изключително показателна за отношението на българите към двете форми на управление. Разговорът „парламентарна срещу президентска република“ повече възпроизвежда противопоставянето в обществото между демократично и авторитарно/тоталитарно управление, отколкото разговор по същество за различни алтернативи на демокрацията. Девет от десет застъпващи се за модела на западната либерална демокрация посочват, че е по-добре България да бъде парламентарна република, срещу 30 – 40% сред привържениците на комунизма и авторитарните режими. Сред последните доминират нагласите в подкрепа на президентската република – между 52 и 58%.

Д. Динамика на отношението към ключови държави и междудържавни формирвания

Стабилните нива на одобрение към либералната демокрация се подсилват от високо доверие към Европейския съюз и две от ключовите държави в него – Германия и Франция. Имиджът на ЕС е положителен за 57% от пълнолетните български граждани. На Германия и Франция – съответно за 68% и 55%. Докато отрицателните оценки за последните се движат устойчиво под и около 10% от 2018г. до днес, по отношение на ЕС тежестта им е почти два пъти по-голяма – от 13% през 2018г. до 23% през 2023г. Това е симптоматично за известното консолидиране на евроскептицизма в българското общество, въпреки че изразителите му все още не представляват съществена пропорция от него. Динамиката на недоверието към ЕС и липсата на такава при недоверието към често посочваните за негов гръбнак държави насочват към един от възможните ефекти от пропагандата.

Сложната геополитическа обстановка е предпоставка за съществена динамика и при нагласите на българите към други ключови страни като САЩ, Русия, Китай и Турция. Образите на САЩ и Русия по правило внасят силно разделение в обществото. Налице са изменения при оценките и за двете държави спрямо предходните проучвания. Одобрението към САЩ остава на приблизително същите нива (28 на сто), но делът на хората с отрицателно мнение се увеличава с 10 процентни пункта и достига 42 на сто. Част от негативните оценки са резултат от по принцип противоречивия имидж на САЩ в рамките на българското обществено мнение. Ръстът им отразява констатираната тенденция към консолидиране на антизападните и антиевроатлантическите настроения.

Фигура 7. Отношение към ключови държави и формирвания.

